

R

**razumevanje
i odgovor
na potrebe dece
u inkluzivnim učionicama**

Vodič za nastavnike

R

azumevanje i odgovor na potrebe dece u inkluzivnim učionicama

Vodič za nastavnike

Zahvalnice

Rad prikazan ovde sproveden je od strane Roy McConkey uz pomoć:

Ana Maria Benard da Costa, Janet Holdsworth, Ture Jönsson, Bonaventure Sylvester Kanyanta, Elina Lehtomäki, Ana Luisa Lopez, Susie Miles, Nithi Muthukrishna, Brian O'Toole, Lena Saleh, Rana Shaban, Molly Thorburn and Sai Väyrynen

Mišljnja iskazana u ovom dokumentu su mišljenja autora i ne moraju obavezno da odražavaju i mišljenja UNESCO-a.

Koristili smo ideje iz niza publikacija:

Preparing Teachers for Inclusive Education (Priprema nastavnika za inkluzivno obrazovanje). Video obuka (1996). *Specijalna jedinica za obrazovanje*, Ministarstvo prosvete, Lesoto.

Dostupno od EENET, School of Education, University of Manchester, Manchester, England M13 9PL or <http://www.eenet.org.uk>

Inkluzivno obrazovanje: *Strategies for Including Children with Disabilities in the Regular Classroom (Strategije za uključivanje dece sa invaliditetom I smetnjama u razvoju u redovnim učionicama)*. Spastics Society of Tamilnadu, Chennai, India (bez datuma)

Introducing Children with Disabilities into Mainstream Schools (Uvođenje dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u glavne škole): Dve video obuke (1995) Guyana Community Based Rehabilitation Programme (Program Gvajane za rehabilitaciju u zajednici). Dostupno od: Guyana CBR Programme.

Introduction to Disabilities. An illustrated Guide (Uvod u invaliditete I smetnje u razvoju. Ilustrovani vodič). Proizveden od strane Guyana Community Based Rehabilitation Programme (Program Gvajane za rehabilitaciju u zajednici), (bez datuma). Dostupno od: Guyana CBR Programme.

Facts for Life: A Communication Challenge (Činjenice za život: Izazov komunikacije), UNICEF, WHO i UNESCO (bez datuma). Dostupno od: DIPA H9F, 3 UN Plaza, New York, NY 10017, USA.

The Journey to Inclusive Schools (Put u inkluzivne škole) (1998) Inclusion International. Dostupno od: Inclusion International, c/o IDC, 13D, Chemin du Levant, F-01201 Ferney-Voltaire, France.

Disabled Village Children (Deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju na selu) autor David Werner. Dostupno od: Hesperian Foundation P.O. Box 1692, Palo Alta, California, CA94302, USA

Welcoming Schools – Students with Disabilities in Regular Schools (Škole dobrodošlice – Učenici sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u redovnim školama) (1999), UNESCO.

Sadržaj

<i>Pregled Vodiča</i>	7
Deca se razlikuju	7
“Puno učešće i jednakost”	10
Pomoć za nastavnike	11
Ciljevi vodiča	11
Sadržaj	13
Format Vodiča	13
Ključne poruke	14
Studijske grupe	15
Dalje informacije	15
Ključni pojmovi	16
<i>JEDINICA 1 Svako dete je individua za sebe</i>	19
JEDINICA 1: Pregled	19
Prepreke za učenje	19
Oštećenja	21
Društveni pogled na invaliditet	22
Medicinski pogled na invaliditet	23
Smanjivanje invaliditeta	23

	39
<i>JEDINICA 2 Procena potreba</i>	
	39
JEDINICA 2: Pregled	
	41
<i>1. Utvrđivanje potreba</i>	
	42
Oštećenja sluha	
	42
Znaci upozorenja	
	44
Uzroci oštećenja sluha	
	44
Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu	
	48
Oštećenja vida	
	48
Znaci upozorenja	
	50
Uzroci oštećenja vida	
	50
Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu	
	54
Intelektualne poteškoće	
	55
Znaci upozorenja	
	56
Uzroci intelektualnih poteškoća	
	57
Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu	
	60
Cerebralna paraliza	
	61
Uzroci cerebralne paralize	
	61
Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu	
	62
Kratak pregled Jedinice	
	64
<i>2. Prilagođavanje nastavnog plana i programa</i>	
	68
<i>3. Česta oboljenja i oštećenja</i>	
	71
Analiza Jedinice	
	73
<i>JEDINICA 3 Odgovor na različitost</i>	

<i>Deo 2: Ispiti</i>	96
Alternative ispitima	97
Analiza Jedinice	98
<i>JEDINICA 4 Zajednički rad</i>	99
JEDINICA 4: Pregled	99
<i>Deo 1: Zajednički rad škola</i>	100
<i>Deo 2: Kultura škola</i>	103
<i>Deo 3: Grupe u zajednici</i>	105
Rad sa porodicama	105
Zdravstveno osoblje	107
Radnici u zajednici	109
Organizacije osoba sa invaliditetom i smetnjama urazvoju	111
Osobe za podršku u zajednici	113
Analiza Jedinice	115
Povezivanje	115

P regled Vodiča

Ovaj vodič se može koristiti kao dodatak UNESCO Obrazovnom resurs paketu za nastavnike: Posebne potrebe u učionici (*UNESCO Teacher Education Resource Pack: Special Needs in the Classroom*) (vidi Okvir na str 8). On ponavlja neke od poruka sadržanih u Paketu. Ali on takođe upućuje nastavnike na praktične načine za suočavanje sa decom koja imaju posebne poteškoće u učenju.

Vodič se može koristiti kao studijska knjiga sam po sebi ili kao vodič za grupe nastavnika koji studiraju zajedno. On bi trebalo da pomogne:

- ▶ Nastavnicima koji već imaju decu sa 'posebnim potrebama' u svojim odeljenjima.
- ▶ Nastavnicima koji imaju ograničeno iskustvo o takvoj dece ali koji žele da nauče više.

Deca se razlikuju

"Ne postoje dva ista deteta". Koliko često ste to rekli? Uzmite bilo koje odeljenje u vašoj školi.

Oni mogu biti iste starostne dobi ali da li su nalik jedno drugome? NE! Kako se razlikuje jedno od drugog?

Neki od njih su visoki, dok su drugi mali. Neki su stidljivi, dok su drugi otvoreni.

UNESCO Obrazovni resurs paket za nastavnike:

posebne potrebe u učionici su razvijene da pomognu zemljama i praktičarima da usvoje inkluzivnije strategije za reagovanje na posebne potrebe za učenjem u redovnim školama i da podrže redovno obrazovanje nastavnika.

Osnovni elementi resurs paketa sastoje se od sledećeg: studijskih materijala (veliki opseg predavanja, stimulans listova i aktivnosti u učionici); vodič lidera obuke sa detaljnim smernicama o tome kako da se organizuje kurs i olakšaju sesije na osnovu studijskih materijala, kao i dva demonstraciona videa. Paket uvodi nova razmišljanja u posebnim obrazovnim potrebama i posmatra invaliditete i smetnje u razvoju kao i poteškoće u učenju sa stanovišta interakcije između učenika i životne sredine, odbacujući medicinski koncept invaliditeta, smetnji u razvoju i teškoća u učenju. On promovise učesnički pristup učenju i nastavi, podstičajući učenike i nastavnike na zajednički rad, i poziva škole da otvore svoja vrata za učešće zajednice. Materijali se koriste fleksibilno i mogu se modifikovati tako da odgovaraju lokalnim kontekstima obuke na nivou pre zaposlenja i tokom posla (*pre-service i in-service*), kao i u školskoj obuci.

UNESCO Obrazovni resurs paket za nastavnike: Posebne obrazovne potrebe u učionici je korišćen u preko 80 zemalja i preveden je na više od 20 jezika.

Možda ste napisali: neki vole sport, a drugi ne, neki su dobri pevači, a drugi nisu, neki dobro čitaju a drugi ne, neki su nevaljali, drugi nisu. Lista može da se nastavi unedogled. Kao što smo rekli na početku:

Ne postoje dva ista deteta

Ali postoje i druge razlike koje možda niste spomenuli.

Oštećenja

Neka deca su rođena sa oštećenjima kao što su oštećenja oka tako da ona ne vide dobro; ruke i noge koje su deformisane, ili mozak koji se ne razvija na tipičan način. Neka deca mogu ostati sa oštećenjima nakon preležanih dečijih bolesti kao što su boginje ili cerebralna malarija ili zbog nesreća

Lišavanje

Rast i razvoj neke dece je oštećen zbog toga što ih njihova okolina povređuje ili ne obezbeđuje njihovo blagostanje. Ona možda nemaju dovoljno hrane ili dobru ishranu; možda žive u lošem stambenom prostoru i sklona su bolestima; možda ih tuku; možda su im roditelji rastavljeni;

Da li imate ovakvu decu u vašem odeljenju ili školi?

U mnogim zemljama ova deca ne dolaze u školu. Dati su razni razlozi za ovo.

- ▶ Porodice ne znaju za pravo svog deteta na obrazovanje, ili su odlučili da troše svoj oskudni novac na svoju drugu decu.
- ▶ Škola ne može da se nosi sa decom koja imaju dodatne potrebe i njima nije dozvoljen upis.
- ▶ Deca dolaze u školu ali je ubrzo napuštaju.
- ▶ Umesto toga ona pohađaju specijalne škole.

Da li postoje neki drugi razlozi kojih možete da se setite?

Širom sveta, više dece ugroženog porekla ili sa invaliditetom i smetnjama u razvoju pohađaju lokalne predškolske ustanove, osnovne ili srednje škole.

Zaista, većina zemalja ima zakone koji navode da SVA deca moraju da se obrazuju.

- ▶ Sva deca mogu da uče, ali ako ne idu u školu njihove šanse da uče su dosta smanjene.
- ▶ Sva deca imaju pravo da uče sa svojim vršnjacima u lokalnim školama.
- ▶ Mnoga deca se suočavaju sa problemima u nekom trenutku u svojim životima.
- ▶ Neki problemi brzo prolaze, ali neki zahtevaju tekuću pomoć.
- ▶ Više specijalnih škola nije rešenje. One su često udaljene od porodične kuće i odvajaju decu od njihovih vršnjaka.

e
amo
u decu
šoj školi

a
no takvu
u našoj

Možete li se setiti drugih razloga zašto deca sa posebnim potrebama treba da pohađaju redovne škole?

“Puno učešće i jednakost”

Glavni razlog za promovisanje da deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju ili ugroženog porekla pohađaju redovne škole je povećanje njihovih mogućnosti da uče kroz interakciju sa drugima i da promoviše njihovo učešće u životu zajednice.

Često su ta deca isključena iz društva. Ona mogu biti sakrivena kod kuće, ako izgledaju drugačije, zbog straha i sujeverja. Ili siromaštvo primorava porodice da žive u nehidijenskim naseljima u gradu uz vrlo malo pogodnosti. Često njihove potrebe nisu prepoznate i smatra se da vrlo malo mogu da doprinesu svojoj zajednici. Ali ovo isključenje smanjuje mogućnosti za decu da uče, rastu i razvijaju se. Oni su u nepovoljnom položaju dva puta više! Pohađanje lokalne škole je glavni način da se obezbedi da sva deca budu uključena u društvo.

Učenje dece se ne odvija samo u školama. Ona uče od svojih porodica, kroz kontakt sa vršnjacima i prijateljima, i kroz učešće u svim različitim aktivnostima koje se dešavaju u zajednici. Ali odlazak u školu takođe pomaže da se takođe promovišu ovi drugi oblici učenja.

Nastavnici imaju posebnu odgovornost da obezbede da sva deca u potpunosti učestvuju u društvu i da imaju jednake mogućnosti u obrazovanju.

Kroz obrazovanje za sve, trebalo bi da bude moguće da se omogući svim ljudskim bićima - uključujući i osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju - da razviju svoj puni potencijal, da doprinesu društvu i, pre svega, da budemo obogaćeni njihovim razlikama, a ne obezvređeni. U našem svetu koji se sastoji od različitosti svih vrsta, nisu osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju te koje zahtevju posebno obrazovanje već društvo u celini u cilju da postane istinsko društvo za sve.

Pomoć nastavnicima

Posao nastavnika nije lak. Možete imati odeljenje od 40 učenika ili više – i svi oni su individue za sebe!

Imati decu sa invaliditetom i smetnjama u razvoju ili iz ugroženih sredina u vašem odeljenju podrazumeva više rada, ali tako mora da bude. Vi možete upravljati razlikama među decom ako:

- ▶ Možete da prepoznate dečije snage i slabosti i u skladu sa tim da planirate časove;
- ▶ Ako znate kako oštećenja i lišavanja mogu da utiču na njihovo učenje i da koristite nastavne strategije za prevazilaženje ovih poteškoća;
- ▶ Imate poverenja u svoje sopstvene sposobnosti kao nastavnik u planiranju časova za pojedince i prilagodite nastavni plan i program tako da odgovara potrebama sve dece;
- ▶ Možete dobiti pomoć i podršku od kolega, roditelja i drugih stručnjaka, kao što su radnici u zajednici i zdravstveni radnici.
- ▶ Verujete da sva deca imaju pravo na obrazovanje i da se sve može naučiti.

Vodič je kreiran da vam pomogne da uradite sve ovo.

Ciljevi Vodiča

Vodič ima četiri osnovna cilja:

1. Da obezbedi nastavnicima ključne činjenice o raznim poremećajima i lišavanjima i kako da se prevaziđu najčešće poteškoće u učenju koje proizilaze iz njih.
2. Da informiše nastavnike šta oni smisleno mogu da urade da se prilagode učionici i školskom okruženju kako bi prevazišli prepreke u učenju sa kojima se suočavaju deca sa oštećenjima.
3. Da opiše strategije koje nastavnici mogu da koriste da odgovore na različitosti dece u njihovim učionicama i da pokaže neke ideje kako se nastavni plan i program može prilagoditi individualnim potrebama.
4. Da podstakne nastavnike za rad sa porodicama i drugim zaposlenima u zdravstvu i socijalnim službama i u zajednici.

Iako je fokus na decu sa dodatnim potrebama, otkrićete da je većina sugestija u vezi sa dobrom nastavom i da su one delotvorne za SVU decu.

Evo nekih mišljenja nastavnika iz redovnih škola sa iskustvom podučavanja dece sa dodatnim potrebama.

Prihvatio sam inkluziju kao izazov za poboljšanje mojih sopstvenih načina podučavanja.

Mađarska

Mi želimo da naša deca znaju da je u redu biti različit. Nakon svega mi ih pripremamo za život I zajednicu.

Južna Afrika

Integracija je društveno korisna za celu školu uključujući I zaposlene. Ona podstiče atmosferu timskog rada među učenicima i idealno između osoblja.

Norveška

Kada učenici vide da njihovi nastavnici prihvataju i podržavaju one koji se mog nazvati 'različitim', oni takođe počinju više da prihvataju.

Jordan

Nastavnici u ruralnim oblastima su povećali njihov status u lokalnoj zajednici jer u mnogim slučajevima, oni su pružali samo usluge koje su dostupne za decu sa smetnjama u razvoju.

Indija

Mnogoj deci se sada potrebe zadovoljavaju a ne kao ranije kada su bila napuštena i ignorisana. Nastavnici se bave celom situacijom drugačije tako što rade zajedno.

Kanada

Sadržaj

Vodič je uređen u četiri Jedinice.

To su:

JEDINICA 1: Svako dete je individua za sebe

Ova Jedinica obuhvata: Prepreke za učenje koje proističu iz telesnih oštećenja i invaliditeta; bolesti u detinjstvu, socijalna ugroženost; prava deteta; stavovi nastavnika prema invalidnosti; primeri iz različitih zemalja.

JEDINICA 2: Procena potreba

U ovoj jedinici se bavimo fizičkim oštećenjima, oštećenjima vida i sluha i intelektualnim oštećenjima.

Opisujemo znake upozorenja da deca mogu da imaju oštećenje; dajemo moguće uzroke i opisujemo akcije koje nastavnici mogu preduzeti da se prevaziđu teškoće u učenju. Dat je nacrt okvira za prilagođavanje nastavnog plana i programa.

JEDINICA 3: Odgovor na različitost

Jedinica 3 ističe devet zlatnih pravila za pomoć nastavnicima da se bave decom koja imaju različite potrebe. Dati su praktični saveti i sugestije za sastavljanje individualnih obrazovnih planova, pripremu časova, pružanje pomoći po principu jedan-na-jedan za učenike i upravljanje ponašanjem. Diskutuje se o pitanjima ispita i korišćenju posebnih odeljenja.

JEDINICA 4: Zajednički rad

Završna Jedinica analizira ko je dostupan da pomogne. Ona opisuje kako nastavnici mogu da rade sa roditeljima, zdravstvenim stručnjacima, radnicima u zajednici i organizacijama ometenih u razvoju u korist njihovih učenika.

Dati su primeri o ovim dešavanjima iz celog sveta.

Format Vodiča

Vodič se oslanja na iskustva nastavnika, uglavnom u predškolskom i osnovnom obrazovanju, ali vodič treba takođe da se pokaže korisnim i za nastavnike srednjih škola.

- ▶ Jedinice su predstavljene kao materijali za samostalno ‘otvoreno’ učenje. Ipak, materijali su takođe namenjeni za korišćenje sa grupama nastavnika, na primer, u okviru radionice ili kao deo obuke. Otuda su predlozi za aktivnosti grupnog učenja takođe uključeni. Već ste videli primere od ovih na strani 7 i 9.

- ▶ Teme su predložene za individualne reakcije, diskusije

Ključne poruke

Glavne poruke Vodiča su jednostavno navedene:

- ▶ Posebne potrebe dece sa smetnjama u razvoju ili raznim nedostacima se obično mogu zadovoljiti u redovnim učionicama sa sredstvima koja su na raspolaganju nastavnicima u svakoj zemlji sveta.
- ▶ Svi učenici su na dobitku kada nastavnici prilagođavaju nastavne planove i programe i svoje nastavničke stilove tako da odgovaraju spektru raznolikosti koje se nađu među decom u bilo kom odeljenju. Obično ove prilagođavanja zahtevaju malo dodatne opreme, ali mnogo kreativnosti.
- ▶ Važno je da nastavnici uspostave partnerstva sa drugim stručnim radnicima, gde su na raspolaganju, tako da oni mogu biti podržani u svojim naporima.
- ▶ Isto tako, treba stvoriti bliske veze među školama u okrugu i sa drugim grupama u zajednici, tako da se potrebe razmatraju izvan škole, kao i unutar škole.

Studijske grupe

Vodič je osmišljen za samostalno učenje.

U svakoj Jedinici molimo vas da reagujete na ključna pitanja, ili da preduzmete neke aktivnosti. *Molimo da ne preskačete ovo.* One su kreirane da pomognu vaše učenje. Međutim, nastavnici će imati više koristi, ako:

- ▶ Grupa nastavnika proučava vodič zajedno, tako da mogu da razmenjuju ideje i brige među sobom. Ovo bi mogla biti grupa nastavnika u jednoj školi ili iz susednih škola koje imaju decu sa posebnim potrebama u svojim odeljenjima. Ili bi to mogla biti grupa studenata koji imaju početnu obuku ili obuku usavršavanja nastavnika u okviru posla.

Možete li angažovati neke druge nastavnike i dogovoriti sa njima da se redovno sastajete kako biste zajedno učili?

- ▶ Oni imaju iskusnijeg kolegu da ih vodi i savetuje. Ovo bi mogao biti nastavnik za podršku u okviru škole; nastavnik iz specijalne škole ili predavač na pedagoškom fakultetu.

Da li poznajete nekoga koga biste mogli da pitate? Vaš direktor škole bi mogao da vas posavetuje.

Dalje informacije

Vodič nema sve odgovore. Međutim, postoji rastući niz brošura, knjiga, izvora obuke i video programa koji podržavaju razvoj inkluzivnijih škola. Oni su navedeni u poslednjem odeljku.

UNESCO je takođe proizveo niz *Vodiča za specijalno obrazovanje* (vidi okvir).

Mi ćemo se osvrtni na njih kroz vodič.

Pojedinačne kopije su na raspolaganju besplatno od strane:

**Inclusive Education, Division of Basic Education,
UNESCO, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07-SP, France.**

Neke od njih možete preuzeti putem interneta

<http://www.unesco.org/education/educprog/sne>

UNESCO Guides for Special Education (UNESCO Vodiči za specijalno obrazovanje)

- Education of Deaf Children and Young People (Obrazovanje gluve dece i omladine)
- Teaching Visually Impaired Pupils in the Ordinary Classroom (Nastava za učenike oštećenog vida u redovnim učionicama)
- Children with Severe Cerebral Palsy: An Educational Guide (Deca sa teškim oblikom cerebralne paralizacije)

Ključni pojmovi

Kako budete čitali Vodič, susretaćete se sa novim pojmovima. Uobičajeni termini su objašnjeni dole. Možete se vraćati na njih dok budete čitali Jedinice.

Asistivna pomagala uređaji

Oni imaju za cilj da smanje invaliditete koji su proistekli iz oštećenja.

Slušni aparati i sredstva za uveličavanje su očigledni primeri, ali takođe mogu da se uključe specijalne stolice za pomoć deci da sede za stolovima, kolica koja im pomažu da se pomeraju ili posebni okviri za decu koji im pomažu da stoje. Takođe postoje sredstva za komunikaciju, kao što su panoi za slike i grafikoni sa simbolima.

Rehabilitacija u zajednici

Ovaj termin obuhvata usluge koje se pružaju osobama sa metnjama u razvoju i njihovim porodicama u njihovoj sopstvenoj zajednici ili kod kuće radije nego u centrima, bolnicama i institucijama. Specijalno obučeni radnici ili volonteri mogu da posete dom porodice ili da se sastanu sa decom i porodicama u lokalnim centarima za davanje saveta i podrške.

Nastavni plan I program

Mi uzimamo da ovo znači sva organizovana iskustva koja škole pružaju za pomoć deci da uče i da se razvijaju. On obuhvata predmete koji se predaju kao i nastavu koju deca dobijaju; školsko okruženje i druge aktivnosti koje se odvijaju izvan učionice.

Različito

Ovaj pojam podrazumeva varijacije i razlike koje su prisutne u bilo kojoj grupi dece ili odraslih.

Inkluzija

Deca koja se smatraju 'drugačijom' zbog svojih oštećenja, etničke pripadnosti, jezika, siromaštva, itd. su često isključena iz društva ili su marginalizovana u društvu i lokalnim zajednicama. Njihova inkluzija znači menjanje stavova i prakse pojedinca, organizacija i udruženja kako bi mogli u potpunosti i ravnopravno da učestvuju i doprinose životu svoje zajednice i kulture. Inkluzivno društvo je društvo u kome se razlika poštuje i ceni, i u kojem se aktivno bori protiv diskriminacije i predrasuda u politikama i praksi.

Inkluzivno obrazovanje

Ovo se odnosi na škole, centre za učenje i obrazovne sisteme koji su otvoreni za SVU decu. Da bi se to desilo, nastavnici, škole i sistemi možda treba da se promene, tako da mogu bolje da prilagode raznolikost potreba koje učenici imaju i da budu *uključeni* u sve aspekte školskog života. To takođe znači proces identifikovanja svih barijera unutar i oko škole koje sprečavaju učenje, i smanjenje ili uklanjanje tih prepreka.

Integracija

Uglavnom se koristi kada deca sa smetnjama u razvoju pohađaju obične škole koje su napravile malo promena ili uopšte nisu načinile promene za smeštaj učenika. Umesto toga od učenika se očekuje da se prilagodi trenutnim aranžmanima.

Otvoreno učenje

Materijali koji su dostupni svima koji su zainteresovani za ovu temu. Ne postoje uslovi predviđeni za to ko može i ne može proučavati materijale.

Redovne škole

Tu spadaju predškolske, osnovne i srednje škole. Kao grupa oni se takođe pominju kao **glavne** ili **redovne** škole kako bi se razlikovale od specijalnih škola (vidi dole).

Uput

Kada neka osoba kao što je nastavnik šalje učenika kod specijaliste kao što je lekar, ovo je poznato kao uput. Uputi se obično vrše putem pisma sa kratkim detaljima učenika i zabrinutostima koje imate u vezi sa učenikom.

Nastavnik za podršku

Član osoblja sa iskustvom ili obukom koji je dostupan da savetuje i pomaže drugim nastavnicima.

Školska kultura

Ovaj termin pokriva tradicije, verovanja i radne prakse škole. Drugi pojmovi obuhvataju školski etos ili vrednosti škole.

Samostalno učenje

Materijali za obuku izrađuju se za čitaoce da sami studiraju. To nije samo stvar čitanja. Od čitača se takođe očekuje da dovrši aktivnosti. To bi moglo biti razmišljanje o nekom pitanju ili sprovođenju aktivnosti sa decom na času.

Posebne potrebe

Ovo je opšti i prilično kontroverzan pojam za decu kojoj treba neki vid dodatne pomoći i podrške. Nije moguće dati preciznu definiciju pošto njihove potrebe mogu veoma da se razlikuju. Neki primeri o posebnim potrebama su dati na str. 9, i u Odeljku 1.

Specijalne škole

Ove škole su obično za decu koja imaju određena oštećenja ili onesposobljenost. Na primer, u mnogim zemljama postoje škole isključivo za gluvu decu, one sa oštećenim vidom ili one sa intelektualnim oštećenjima.

*specijalni
nastavnici*

Mi koristimo ovaj termin za nastavnike koji rade u specijalnim školama ili u redovnim školama sa posebnim odgovornostima za decu sa 'posebnim potrebama'. Ovi nastavnici obično imaju neke dodatne obuke.

specijalista

Mi koristimo ovaj termin za označavanje lica koja imaju određenu stručnost u radu sa dečijim bolestima i invaliditetom. Ovo uključuje lekare, ali i terapeute, psihologe i socijalne radnike.

*aktivne
strategije*

Akcije koje nastavnici mogu preduzeti prilikom predstavljanja lekcija ili u interakciji sa decom radi pomoći u njihovom učenju.

*Nadamo se da ćete naći da je Vodič
koristan i informativan.
Srećno čitanje!*

S

*vako dete
je individua za
sebe*

Jedinica 1: Pregled

Nakon rada kroz ovu Jedinicu, saznaćete o:

- 1.** Preprekama za učenje kod dece koje dolaze zbog oštećenja i lišavanja.
- 2.** Načinima za smanjenje poteškoća u učenju koje deca mogu da iskuse ako imaju invaliditet.
- 3.** Uobičajena lišavanja koja deca dožive i kako se ona mogu prevazići kroz hranljivu ishranu, zdravu sredinu, ljubav i pažnju.
- 4.** Prava na socijalnu inkluziju i obrazovanje kao što je navedeno u

ni su
teligentniji

Ona ne pazi
na času

On liči na
svog oca!

Možda postoji izvesna istina u ova tri objašnjenja. Ali postoje i ostala koja treba da uzmete u obzir.

Njegovi roditelji
mu pomažu da
uradi domaći

Porodica je
siromašna I
nema dovoljno
hrane

Ona ne može da čuje
tako dobro kao druga
deca kada sedi u
začelju učionice

*Možete li da vidite šta je drugačiji
u vezi sa poslednjim skupom objašnjenja?*

Jednostavno ovo: oni sugerišu *akcije* koje mogu biti preduzete da se prevaziđu teškoće deteta. Na primer, podsticanje roditelja da pomognu deci koja su spora u učenju sa njihovim domaćim zadacima. Ili ako sumnjate da dete može da ima probleme sa sluhom, onda se postarajte da ono sedi u prednjem delu učionice.

Ovaj način sagledavanja problema je korisniji za decu, porodice I nastavnika. Zašto? To nam govori šta treba da se uradi kako bi se pomoglo deci da prevaziđu prepreke u učenju.

Možemo da grupišemo teškoće dece na dve široke vrste. One koji proizilaze od telesnih *oštećenja* i one koji dolaze od *lišavanja*. Zapamtite, neka deca mogu biti u nepovoljnijem položaju zbog kombinacije nedostataka.

Pored toga, bilo koje dete može da doživi prepreke u učenju tokom nekog vremenskog perioda. Ove privremene teškoće se mogu pojaviti, jer je, na primer, dete zabrinuto zbog problema kod kuće; ili nije spavalo kako treba, jer su njena sestra ili brat bolesni i plaču čitavu noć; ili je radila puno u polju i previše je umorna da se koncentriše na učenje, itd. Iako će se ovi

Oštećenja

Deca koja imaju fizička, senzorna ili intelektualn oštećenja mogu da dožive mnoge teškoće u učenju i učestvovanju u životu zajednice.

Na primer, dete je možda izgubilo ekstremitet kao rezultat saobraćajne nesreće; ili je izgubilo noge nakon preležane dečje paralize ili su rođeni sa deformisanim ekstremitetima zbog cerebralne paralize (vidi Jedinicu 3). Oni se često nazivaju ‘invalidi’ u tome što nisu u stanju da hodaju ili da se popnu uz stepenice. Ali je još važnije to što ovaj invaliditet često sputava dete na razne načine. Pošto dete ne može da se kreće po kući ili susedstvu kao što to druga deca rade, onda...

- ▶ su njegove mogućnosti da se uključi u život zajednice takođe manje – ono ne može tako lako da ide u prodavnicu ili na porodična okupljanja.
- ▶ ono se može stideti svog tela, imati nedostatak poverenja i pokušati da izbegne igru sa drugom decom.

Možete li se setiti bilo koje druge štetne posledice za decu sa fizičkim invaliditetom?

(Evo traga: zamislite kako bi vaš život bio drugačiji kada ne bi više mogli da hodate!)

-
-
-

Kada bismo mogli da učinimo da dete ponovo prohoda, onda bi svi ovi problem nestali

Kada se osvrnete na spisak posledica, videćete da nije oštećenje to koje treba da zabrine nastavnike ili kako je ono izazvano, već je reč o tome da se smanje posledice koje je oštećenje nanelo detetu i prepreke koje ono predstavlja za detetovo učenje.

Neki ljudi misle da je rešenje za sve ove probleme da se

"Možda bi lekari mogli da operišu svoje noge" ili "specijalne vežbe im se mogu propisati da bi im noge radile normalno". Oni svakako mogu pomoći nekim ljudima, ali šta ako oni ne rade ili ako ove opcije nisu dostupne deci i porodicama gde žive. Da li jednostavno da odustanemo? Ne, nikako. Postoji mnogo stvari koje mogu da se urade kako bi se smanjile negativne posledice, čak iako ne možemo izlečiti oštećenje.

Oštećenje ne mora da sputa dete! Invaliditet ne mora da bude hendikep!

Evo nekih ideja - možda ćete moći da dodate druge.
Mi možemo naučiti osobu da hoda koristeći štake ili štapove.

- ▶ Možemo nabaviti osobi invalidska kolica.
- ▶ Možemo se postarati da nema stepenica do zgrada.
- ▶ Mi prilagođavamo toalet tako da osoba može da se kreće kolicima do njega.
- ▶ Mi se staramo da se njegova braća i sestre igraju sa detetom.

Nismo izlečili oštećenje ali smo promenili sredinu za dete tako da je efekat oštećenja manje naznačen.

Ovaj način razmišljanja stavlja odgovornost na nastavnike i zajednicu. Ako ne uspemo da uradimo bilo koju od navedenih stvari onda će deca biti još više onesposobljena. Stoga nije oštećenje ono koje sputava osobu već način na koji društvo tretira tu osobu!

To je razlog zašto neki ljudi vole da ih zovu 'onesposobljena lica' jer smatraju da društvo i okruženje u kojem žive njih *onesposobljava*. Širom sveta ovaj *društveni pogled* na invaliditet postaje sve više prihvaćen.

Društveni pogled na invaliditet

Sva deca uče kroz svoje interakcije sa drugim ljudima - roditeljima, braćama i sestrama i vršnjacima - i kroz iskustva stečena u različitim okruženjima u njihovim životima - kuća, okolina i škola.

Ovo upravo važi za decu sa oštećenjima. Ali ovo se često zaboravlja pošto se ova deca smatraju 'drugačijom'. Zaista njihov

Mnogi od ovih onemogućavajućih efekata oštećenja mogu se smanjiti ako deca imaju priliku:

- ▶ za interakciju sa vršnjacima i odraslima u svojoj zajednici
- ▶ da iskuse niz okruženja koja minimiziraju uticaj njihovog oštećenja, kao što su zgrade koje nemaju stepenike
- ▶ da ih podučavaju roditelji i nastavnici koji im pomažu da nauče nove veštine.

*Otuda značaj da načinimo
obrazovanje
dostupno
za svu decu.*

Medicinski pogled na invaliditet

Ponekad je društveni pogled na invaliditet prikazan kao alternativa za 'medicinski pogled' na invaliditet. Ovo ima za cilj da identifikuje uzrok invaliditeta kroz testove, a zatim pokušava da popravi oštećenje pomoću operacije, lekova ili terapija. Oba gledišta su validna i oba su potrebna. Ali, prečesto se samo medicinski pogled uzima u obzir i kada ne uspe, ili nije dostupan, onda ljudi odustaju.

Najveća opasnost kod medicinskog pogleda je da se 'problem' isključivo posmatra kao problem sa detetom. Zato su deca sa oštećenjima bila isključena iz redovnih škola i poslata u specijalne škole za decu sa istim invaliditetom - ako su uopšte bile dostupne. Verovalo se da su potrebni posebni 'tretmani' zbog njihovih oštećenja.

Ali, kao što smo objasnili, invaliditeti proističu ne od oštećenja već zbog nedostatka mogućnosti, učešća i obrazovanja. Postoji mnogo toga što roditelji i nastavnici mogu da urade kako bi se smanjili invaliditeti koji dolaze od oštećenja.

Smanjenje invaliditeta

Deca mogu da imaju različita oštećenja - problemi sa vidom i sluhom, telesna oštećenja ili stanja kao što su epilepsije (napadi) i

Međutim, želimo da razmislite o *invaliditetima* koji mogu proizići od oštećenja kao što su gubitak sluha, problem sa vidom, epilepsija, mentalna retardacijom i tako dalje. Trebalo bi to da uradite na isti način kao što je učinjeno gore kod fizičkog oštećenja.

1. Izaberite oštećenje koje vam je poznato. Možda neko u vašoj porodici ili među prijateljima i komšijama ima isti, ili možda ste podučavali dete sa oštećenjem.
2. Navedite invaliditete za koje ste ste приметили da dolaze iz tog oštećenja; to je stvar zbog koje osoba možda nije u stanju da radi zbog tog oštećenja.
3. Onda navedite neke ideje koje bi roditelji, nastavnici i drugi u zajednici mogli da urade da bi se smanjili onemogućavajući efekti tog oštećenja.
4. Uradite ovo za dva različita oštećenja.
5. Zatim odgovorite na dva pitanja na dnu strane.

Zabeležite svoje odgovore ovde

<p>Oštećenje:</p> <p>Invaliditet:</p> <ul style="list-style-type: none">■■■ <p>Invaliditeti se mogu smanjiti putem:</p> <ul style="list-style-type: none">■■■	<p>Oštećenje:</p> <p>Invaliditet:</p> <ul style="list-style-type: none">■■■ <p>Invaliditeti se mogu smanjiti putem:</p> <ul style="list-style-type: none">■
---	---

Da li je spisak invaliditeta isti?

Lišavanje

Sva deca imaju osnovne potrebe - za ljubavlju i naklonošću, sigurnošću, hranljivom ishranom, zdravom životnom sredinom i skloništem. Ako bilo koji od ovih nedostaju ili ih ima malo, onda se rast deteta i razvoj mogu unazaditi. Jednostavno rečeno, njihova sposobnost da uče je smanjena. Stoga nastavnici i škole moraju pokušati da svojim učenicima obezbede da se ne unazade zato što njihove osnovne potrebe nisu zadovoljene.

Osnovne potrebe mnoge dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom ne budu ispunjene. Možda im ne daju dovoljno hrane zato što je oni ne traže; ne staraju se za njihovo loše zdravlje zato što pretpostavljaju da je ono vezano za njihovo oštećenje ili im ne pokazuju istu ljubav i naklonost zato što su drugačiji.

Kako ćemo ukloniti lišavanja u okruženju deteta? Odgovori su očigledni - dobra hrana, sigurno sklonište, bezbedna voda, dobra zdravstvena zaštita i brižni staratelji. Škole same ne mogu da reše ove probleme, ali ni da ih prepuste drugima da ih rešavaju. U ovom odeljku ćemo opisati šta nastavnici mogu da urade kako bi se obezbedilo dobro zdravlje njihovih učenika.

- Neuhranjenost i infekcije unazađuju fizički i mentalni razvoj miliona dece.
- Neki roditelji nisu u stanju da hrane svoju decu pravilno zbog suše, gladi, rata i siromaštva. Samo političke i ekonomske mere, koje često uključuju zemljišne reforme i ulaganja u proizvodnju hrane od strane siromašnih i za siromašne, mogu da reše ovaj problem.
- Ali velika većina roditelja u zemljama u razvoju ili uzgaja dovoljno ili zarađuje dovoljno da obezbedi adekvatnu ishranu za svoju decu ako poznaju potrebe svoje dece i ako ih podržavaju njihove zajednice i vlade u sprovođenju tog znanja u praksu.

Šta škole mogu da urade da podrže porodice u obezbeđivanju hranljive ishrane za njihovu decu? Sa kim škole mogu da rade na ovome?

Hranljiva ishrana

- Informišite porodice u vezi sa hranljivom ishranom.
- Saznajte da li postoje programi koji obezbeđuju ručak za škole. *Možete li dodati druge?*
-
-

Zdrava okruženja i promocija zdravlja

Bakterije koje dospevaju u usta deteta sa hranom i vodom prouzrokuju više od polovine svih bolesti i smrtnih slučajeva među decom. U zajednicama bez poljskih nužnika, bez ispravne vode za piće i bez bezbednog uklanjanja otpada, za porodice je veoma teško da se spreči širenje bakterija. Stoga je od vitalnog značaja za vlasti da podrže zajednice obezbeđujući - kao minimum - materijale i tehničke savete potrebne za izgradnju poljskih nužnika i poboljšanje zaliha vode za piće. Potrebne su informativne kampanje a škole mogu da odigraju ključnu ulogu u tome.

Deca treba da budu vakcinisana protiv bolesti koje uzrokuju invaliditete, kao što su boginje, paraliza i veliki kašalj. Treba preduzeti zaštitne mere gde god je malarija uobičajena. O opasnostima po zdravlje od droge, polno prenosivih bolesti i HIV / AIDS-om treba podučiti porodice i mlade ljude. Škole treba da saraduju sa kampanjama zdravstvenog vaspitanja koje se održavaju na njihovim lokacijama.

Šta škole mogu da urade da zaštite zdravlje dece Sa kim škole mogu da rade na ovome?

- Škole mogu da obezbede poljske nužnike sa objektima za pranje ruku. *Možete li dodati druge?*

U bogatim zemljama možda ne reaguju na emocionalne potrebe dece čak iako su njihove fizičke potrebe dobro zadovoljene. Ako emocionalne potrebe deteta nisu zadovoljene, njihova sposobnost da uče će biti oštećena.

1. Potreba da se oseća sigurno i bezbedno

Svoj deci treba blizak, osetljiv i brižan odnos sa odraslima ili odraslima kojima je stalo do njih. To je osnova za razvoj detetovog osećaja sigurnosti, poverenja i sposobnosti da se dobro nosi sa drugim ljudima i svetom u celini.

Deca dobijaju osećaj sigurnosti kada su staratelji dosledni u svojim postupcima i rečima. Oni takođe uče ono što se očekuje u ljudskom odnosu i razvijaju jasan osećaj o tome šta je dobro i loše.

Odgovarajuća pravila i ograničenja treba da budu jasno saopštena i objašnjena detetu. Staratelji treba da budu dosledni u svojim očekivanjima o tome kako dete treba da se ponaša.

Bes i nasilje u porodici deteta mogu biti štetni za unutrašnji razvoj deteta. Međutim, takođe je važno da dete nauči da izrazi ljutnju i frustraciju na odgovarajući način.

2. Potreba za interakcijom i stimulacijom

Umu deteta, kao i telu, treba pomoć da se razvija. Tri najvažnije 'hrane' za razvoj uma su jezik, igra i ljubav.

Od svojih prvih meseci, dete treba da bude kupano rečima, treba da bude grljeno, da mu se smeše, da ga slušaju i podstiču da reaguje na buku i pokret. Sva deca treba da komuniciraju sa drugim ljudima.

Njima trebaju ljudi da ih dodiruju, razgovaraju sa njima, smeju se sa njima, smeše se sa njima, reaguju na njih i da od njih dobiju reakciju.

Nedostatak pažnje čini dete nesrećnim. Zanemareno dete gubi interesovanje za život, može da imaju manji apetit, i možda ne uspe da normalno razvije svoje telo i um.

Deca uče kroz činjenje. Pa kako dete raste, njoj ili njemu treba sloboda da istražuje i da se igra. Igranje nije besmisleno. To je jedan od najbitnijih delova odrastanja. Igra pomaže da se razviju mentalne, socijalne i fizičke veštine - uključujući hodanje i govor. Ona pomaže da deca rastu u radoznalosti, kompetentnosti i poverenju. Ona kopa temelje za školski rad i za učenje veština neophodnih u kasnijem životu.

Igra ne znači uvek rešavanje problema ili postizanje ciljeva postavljenih od strane odraslih. Sopstvena igra deteta sama ili sa drugom decom je jednako važna.

Roditelji i staratelji treba da podstaknu igru davanjem materijala i ideja. Materijali za igru ne moraju da budu skupi. Prazne kutije ili kućni predmeti su dobri isto kao i skupe igračke. Maštovita igra, na primer, kada se deca pretvaraju da su odrasli, veoma je važna za razvoj deteta.

Deci je potrebna pomoć da razviju kreativnost. Oni treba da budu podstaknuti da pronađu rešenja za probleme i da odluče koja rešenja su najbolja. Dete treba da sprovede svoje ideje i odluke u praksi i vidi šta se dešava - bezbedno.

Pevanje pesama i učenje stihova, crtanje slika i čitanje priča naglas pomoći će da se detetov um razvija i priprema put za učenje da čita i da piše.

Sva deca uče učestvovanjem u dnevnim rutinama porodice i kućnim poslovima. Deca sa posebnim potrebama takođe mogu da doprinesu, ako porodica kreativno nađe načine da im olakša i objasni im društvena značenja svakodnevnog života.

Za zdrav rast, svoj deci su potrebne pohvale i priznanja za njihove napore.

Šta škole mogu da urade da bi se deca osećala bezbedno i sigurno i da interakcija i stimulacija budu ispunjeni?

Sa kim škole mogu da rade na ovome?

- Nastavnici bi trebalo da pohvale decu za njihove napore. *Možete li dodati druge?*
-
-
-
-

Razgovor, igranje i pokazivanje ljubavi su suštinski za detetov fizički, mentalni i emocionalni razvoj.

Zašto treba da pokušamo da smanjimo lišavanja ili zašto se truditi?

Zašto treba da pokušamo da smanjimo lišavanja ili smetnje koje neka deca doživljavaju? U ovom delu ćemo dati neke odgovore na ovo pitanje. Zapazite da koristimo frazu "pokušamo da smanjimo". Mi shvatamo da možda neće biti moguće da dodje do smanjenja nekih dečijih smetnji ili lišavanja.

- Možda su problemi suviše veliki - oštećenja koje dete ima su tako teška ili je njihovo siromaštvo tako turobno.
- Možda je teško naći vremena ili sredstva potrebna za posao.
- Možda ne postoje drugi ljudi koji su spremni da pomognu.

Postoji mnogo razloga zašto možda nećemo uspeti. Ali mogućnost neuspeha ne može biti razlog da ne pokušamo! Ako ništa drugo, to je sve još jedan razlog više da pokušamo.

Pravo na učešće

U svim zemljama sveta, osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju su često tretirane kao 'manje od ljudi' i da imaju malu vrednost za društvo.

Danas je taj stav zamenjen sa poštovanjem ovih lica.

Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom i smetnjama u razvoju (1975) navodi:

Osobe sa invaliditetom imaju inherentno pravo na poštovanje njihovog ljudskog dostojanstva. Osobe sa invaliditetom, bez obzira na poreklo, prirodu i ozbiljnost svojih hendikepa i invaliditeta imaju ista osnovna prava kao i njihovi sugrađani iste starosne dobi, što podrazumeva pre svega i iznad svega pravo da uživaju pristojan život, što je moguće normalnije i potpunije. (Član 3).

Isto tako, Vlade u svetu su se složile da ista prava važe za svu decu, bez obzira na njihova oštećenja ili okruženja. Otuda Konvencija o pravima deteta (1989) navodi da:

Uvažavajući posebne potrebe deteta sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, pomoć... će biti pružena kako bi se osiguralo da dete sa invaliditetom ima efikasan pristup obrazovanju i da dobija obrazovanje, posebno da dete ostvaruje najveću moguću socijalnu

Pravo na obrazovanje

Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u 1993. Pravilo 6 glasi:

Države treba da priznaju princip jednakih primarnih, sekundarnih i tercijarnih obrazovnih mogućnosti za svoju decu, omladinu i odrasle sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u integrisanom okruženju. Oni treba da obezbede da obrazovanje osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju bude sastavni deo obrazovnog sistema.

UNESCO (Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu) je izdala "Salamanka saopštenje i okvir za akciju ", koji je usvojen na Svetskoj konferenciji o obrazovanju sa posebnim potrebama 1994. Ono detaljno objašnjava implikacije ovih izjava o pravima. Ono navodi:

- Svako dete ima osnovno pravo na obrazovanje i mora mu se dati prilika da postigne i održava prihvatljiv nivo učenja.
- Obrazovni sistemi treba da budu osmišljeni i obrazovni programi sprovedeni uzimajući u obzir široku različitost karakteristika i potreba. Oni sa posebnim obrazovnim potrebama moraju da imaju pristup redovnim školama.
- Redovne škole sa ovom inkluzivnom orijentacijom su
 - ▶ najefikasnije sredstvo u borbi protiv diskriminatorskih stavova,
 - ▶ u stvaranju zajednica dobrodošlice, izgradnji inkluzivnog društva i
 - ▶ postizanju obrazovanje za sve.
- Štaviše redovne škole pružaju efikasno obrazovanje većini dece i poboljšavaju efikasnost i na kraju isplativost celog obrazovnog sistema.

Slogan Obrazovanje za sve znači upravo to; sva deca uključujući i one koji imaju oštećenja ili dolaze iz marginalizovanih grupa u društvu.

U prošlosti, posebne škole za 'različitu' decu bile su favorizovano rešenje u mnogim zemljama. Iskustvo nas uči da ovaj pristup može da znači da mnoga deca u manje bogatim zemljama i područjima uopšte ne dobijaju nikakvo obrazovanje! Među razlozima su:

- ▶ Specijalne škole su skupa opcija koju mnoge siromašnije zemlje ne mogu priuštiti.
- ▶ One imaju tendenciju da se nalaze u urbanim centrima i služe bogatijim porodicama.
- ▶ Stručnost nastavnika specijalista se ne razmenjuje sa redovnim nastavnicima.

Isto tako se vrednost specijalnih škola dovodi u pitanje u bogatijim zemljama iz ovih i drugih razloga.

- ▶ Inkluzivne škole pružaju deci više obrazovnih i društvenih prilika.
- ▶ Roditelji se sve više odlučuju da šalju svoju decu u redovne škole; neki roditelji smatraju specijalne škole kao oblik diskriminacije.
- ▶ Aktivisti invalidi su bili kritični prema obrazovanju koje su dobili u specijalnim školama primljeni u specijalne škole.

Međutim, gore pomenuto Salamanka Saopštenje i okvir za akciju ipak priznaju da se neka deca najbolje podučavaju u specijalnim odeljenjima ili školama zbog njihovih posebnih potreba u komunikaciji, odnosno oni koji su gluvi ili gluvo-slepi. Međutim, takođe postoje i primeri iz mnogih zemalja, gde su gluva deca takođe uspešno uključena u redovne škole.

Implikacije za nastavnike

Šta ove izjave o pravima znače za nastavnike i škole?
Možemo sumirati poziciju na sledeći način:

- ▶ Sva deca imaju pravo na obrazovanje.

- ▶ Određena deca, zbog svojih oštećenja ili kroz lišavanje mogu zahtevati dodatnu pomoć.
- ▶ Nastavnici i škole treba da prilagode svoje načine rada kako bi zadovoljili potrebe te dece.
- ▶ To će dovesti do jednog unapređenog i isplativijeg obrazovnog sistema kao i do boljitka sve dece i njihovih porodica.

Da li postoje druge implikacije kojih možete da se setite za nastavnike i škole?

Ovo je nov način razmišljanja. Mnoge zemlje su investirale u specijalne škole za decu sa invaliditetom i smetnjama u razvoju ili drugim posebnim potrebama. Pokret ka inkluzivnom obrazovanju znači da se njihovi napori preusmeravaju ka podršci sve dece u redovnim školama i ka pronalaženju novih načina za savetovanje i usmeravanje nastavnika. Sve u svemu,

Inkluzivno obrazovanje

- Priznaje da sva deca mogu da uče i da svima treba neka vrsta podrške u učenju;
- Ima za cilj da razotkrije i minimizira prepreke u učenju;
- Je šire od formalnog školovanja i uključuje dom, zajednicu i ostale mogućnosti za obrazovanje izvan škola;
- Je u vezi sa menjanjem stavova, ponašanja, nastavnih metoda, nastavnih planova i programa i okruženja za zadovoljavanje potreba sve dece;
- Je jedan dinamičan proces koji se neprestano razvija u skladu sa lokalnim kulturama i kontekstima i deo je jedne šire strategije za promociju inkluzivnog društva.

Reakcije nastavnika

Izjave o pravima i politike vlade mogu postaviti ciljeve ali su pojedini nastavnici ti koji mogu da od inkluzivnog obrazovanja naprave uspeh ili neuspeh.

Oni takođe mogu da imaju negativne stavove baš kao i ostali u društvu. Često su njihovi strahovi i predrasude zasnovani na nedostatku kontakta sa ljudima sa invaliditetom ili imaju ugroženo poreklo. Kada se sretnu i upoznaju sa ovim ljudima njihovi stavovi se mogu promeniti. Pročitajte mišljenja nastavnika u Lesotu, državi u južnoj Africi, i u Gvajani, u Južnoj Americi.

Više od 140 nastavnika u Lesotu i Crnoj Gori koji imaju iskustva sa decom sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u svom odeljenju bili su zamoljeni da imenuju koristi, ako su uopšte postojale.

Oko jedna petina nastavnika izjavila je da nema nikakve koristi. Dvoje od pet su istakli da su imali lične koristi kao nastavnici u tome što su stekli tehnike za podučavanje ove dece; bili su bolji u proceni njihovih sposobnosti i postali su strpljiviji. Jedan od pet pomenuli su priliku koju su dali deci sa invaliditetom i smetnjama u razvoju da komuniciraju sa svojim vršnjacima; jedan od deset je naveo da su drugi učenici stekli bolje razumevanje o tome šta to znači biti sa invaliditetom i smetnjama u razvoju a jedan od deset je primetio poboljšanja i koristi za dete sa invaliditetom i smetnjama u razvoju. Jedan nastavnik je prokomentarisao:

Osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju imaju pravo da uče kao i svaka druga deca i oni treba da se podučavaju u običnim školama. Oni ne moraju da budu izolovani tako da mogu da se druže sa drugim normalnim učenicima i mogu da osećaju da su ljudska bića i mogu da prihvataju sebe..

Kao što ste pročitali, četiri od pet nastavnika izvestilo je o koristima koje imaju deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u svojoj školi. Slični rezultati su pronađeni i u drugim zemljama.

Ali nastavnici i dalje imaju svoje probleme! Među najčešće pominjanim problemima ovih nastavnika bili su sledeći. Štiklirajte one na koje ste naišli i dodajte bilo koji drugi spisku.

- Učenik se ne snalazi u čitanju, pisanju, brojevima
- Učenici sporije uče i razumeju
- Ponašanje narušava čas
- Komuniciranje sa učenicima; ne prati uputstva
- Učenicima treba više vremena i pažnje od nastavnika
- Odeljenje / školsko okruženje nije adekvatno
- Učenik ima lošu pažnju / koncentraciju
- Odlazak u toalet

Nastavnici su možda pokušali da reše ove probleme isključivanjem dece iz svog odeljenja ili škole. Ali nisu to uradili! Nastavnici su znali da bi to značilo da je učenicima uskraćeno njihovo pravo na obrazovanje i prihvatili su izazov da razvijaju njihove veštine podržavajući svu decu da

Odeljci 2, 3 i 4 u ovom vodiču osmišljeni su tako da daju nastavnicima neke savete i uputstva uz uobičajene izazove sa kojima mogu da se susretnu kada deca sa ‘posebnim potrebama’ pohađaju njihovu školu. Neke od ovih stvari možda već radite. One su dobra praksa za svu decu. Ali postoje druge sugestije koje će vama biti nove. Možete ih koristiti da poboljšate svoju nastavu.

Najbolje učenje dolazi iz pokušaja da ove ideje sprovedete u delo. Vi ste osoba koja najbolje poznaje decu i časa koje podučavate. Mi samo možemo da vam ponudimo opšte smernice. Na vama je da ih prilagodite svom času. Ali...

- ▶ Ako ste uspešni – otkrićete nastavne pristupe koje ćete opet moći da koristite.
- ▶ Ako ne funkcioniše, nemojte se prerano predavati. Pokušajte da pronađete razlog tako da možete da promenite pristup i vidite da li to pravi razliku.

Kada nastavnici prihvate izazov da svoje učionice i škole naprave inkluzivnijim onda oni postaju veštji i bolji stručnjaci. To znači da da svi učenici imaju koristi, a ne samo oni sa ‘posebnim potrebama’.

Primeri

Giermekek Haza Škola u Mađarskoj uzima učenike od šest do dvanaest godina starosti iz lokalnog okruga, uključujući i one sa invaliditetom i smetnjama u razvoju. Vins, jedanaest godina star ima teško oštećenja sluha, ali sa slušnim aparatima je u stanju da komunicira usmeno.

Njegovi roditelji nisu hteli da on ide u posebnu specijalnu školu zato što nije bila u blizini i zato što je bila daleko od njegovih prijatelja. Oni su pregovarali sa lokalnim školskim vlastima i sa školskim direktorom da smeste Vinsa u redovnu školu. Vins je vrlo zainteresovan

Škola je razvila lokalni nastavni plan i program i objavila svoje sopstvene materijale plana i programa iz matematike i mađarskog jezika. Ovi materijali su pomogli *svim* učenicima da bolje uče. Knjige predstavljaju stepenovane zadatke koji omogućavaju učenicima da rade na svojim sopstvenim nivoima i ritmu, ali sa sličnim sadržajem. Ovi materijali su pomogli svim učenicima da uče bolje.

Suzete Simbine je nastavnik edukator na Pedagoškom univerzitetu, Mozambik.

Suzete je imala paralizu tokom prvih godina školovanja 1980-ih. Ovo je njena priča.

“Nastavnici su rekli mom ocu da ne mogu da nastavim dalje i studiram pošto više nisam mogla da hodam. Moj otac je insistirao da mi daju šansu. On me je nosio u školu svaki dan. Da li sam imala posebne (obrazovne) potrebe? Ne, što se tiče čitanja, pisanja, matematike i muzike nisam imala neke posebne potrebe. Bila sam jedna od najpametnijih učenika, htela sam naporno da učim i da budem čak i bolja od drugih kako bih dokazala da ja to mogu. I da zadovoljim svog oca koji je činio tako veliki napor.”

Kada smo imali fizičko vaspitanje, ja sam bila isključena i samo sam posmatrala. Sada, kao odrastao čovek I kvalifikovan nastavnik edukator bolje bih znala I zahtevala bih da budem uključena na svoj sopstveni način. Nakon obuke nastavnici mogu pronaći načine za decu da učestvuju u fizičkim aktivnostima. Najvažnije je, međutim, da nastavnici diskutuju i eksperimentišu sa decom kako bi pronašli način kako deca mogu najbolje da igraju aktivnu ulogu u svim školskim aktivnostima. Uvek postoje neki alternativni načini za učestvovanje.”

Pregled Odeljka

U skoro svim školama postoje deca koja možda doživljavaju lišavanje; drugi mogu da imaju invaliditet.

- ▶ Ova Jedinica podstiče nastavnike u redovnim školama da ponovo razmisle o onome što rade kako bi prevazišli prepreke za učenje koje bilo koje dete može da doživi.
- ▶ Vlade mogu da kažu da sva deca imaju pravo na obrazovnje ali nastavnici su ti koji od ovoga moraju da načine stvarnost.
- ▶ Nastavnici će možda morati da promene svoja uverenja o sebi - da se ne mogu nositi sa decom invaliditetom i smetnjama u razvoju i drugim izazovima u svojoj školi. Ovaj vodič je kreiran da im pomogne da to urade.
- ▶ Većina izazova koje su deca iskusila u školi mogu biti ispunjeni u običnim učionicama i od strane običnih nastavnika.
- ▶ Nastavnici ne mogu to učiniti sami. Njima je potrebna podrška i savet od drugih. Timski rad je odgovor!

Pročitajte odgovore koje ste dali ranije.
Zatim pokušajte da odgovorite na ovo pitanje.
*Šta bi vam pomoglo kao nastavniku da bolje
odgovorite na potrebe sve dece?*

P

*rocena
potreba*

JEDINICA2: Pregled

*Nakon čitanja
ovog odeljka,
saznaćete*

- ▶ Koji su znaci upozorenja koji ukazuju da bi dete moglo imati problem sa sluhom, poteškoće sa vidom ili intelektualne teškoće.
- ▶ O uobičajenim uzrocima ovih poremećaja.
- ▶ Adaptacijama koje nastavnici treba da izvrše u svojim učionicama i nastavnim strategijama radi zadovoljavanja potreba ove dece. Većina predloga pomoći će svojoj deci u odeljenju da uče bolje.

Nastavne strategije koje možda mogu pomoći u podršci detetovog učenja (Njih detaljnije opisujemo u Jedinici 3);

Stručnjake koji mogu biti dostupni kako bi nastavnicima pružili savet i pomoć.

Takođe dajemo primere učenika koji su uspešno uključeni u redovna odeljenja.

Deo 2: Prilagodavanje nastavnog plana i programa Drugi deo se fokusira na školski plan i program i kako ga nastavnici mogu prilagoditi tako da bolje odgovaraju učenicima. Nastavnicima dajemo okvir koji treba da koriste kada odlučuju o promenama koje treba da naprave.

Deo 3: Uobičajene bolesti i oštećenja Završni deo daje kratak opis o ostalim uslovima koje dete ima.

1. Utvrđivanje potreba

Kod neke dece oštećenja su očigledna. Ako su mršava i nedovoljna teška, ona mogu biti pothranjena. Isto tako ćete brzo zapaziti neki fizički deformitet ili nesposobnost da kontrolišu pokrete svojih ruku i šaka.

U ovim slučajevima, jasna je akcija potrebna da se detetu pomogne u školi. Na primer

Dete mora da koristi invalidska kolica, jer ne može da hoda. Šta će škola morati da uradi da učeniku olakša dolazak u školu?

Možda ste primetili potrebu za korišćenjem učionica u prizemlju za ovu decu; instaliranje rampe ako postoje stepenici u učionici (to se može uraditi uz pomoć lokalne zajednice); pomeranje stolova ukruć za smeštanje invalidskih kolica i poboljšanje pristupa toaletima. Naravno, sve ove stvari olakšavaju svakome da se kreće po školi - uključujući i nastavnike koji mogu imati teškoća sa hodanjem! Deca sa fizičkim invaliditetom obično nemaju nikakve posebne potrebe učenja - oni samo moraju da imaju pristup školama i učionicama, mada im ponekad trebaju neka asistivna pomagala koja im pomažu da pišu i da čitaju.

Međutim, neke nedostake nije tako lako uočiti. Pretpostavlja se da dete nema problem i samim tim nastavnici i škola ne mogu da prilagode svoj način rada. U ovom delu Jedinice fokusiramo se na tri uobičajena oštećenja koja porodice i roditelji mogu da prevede - deca sa oštećenjem sluha; oštećenje vida i problemi u učenju. Zajedno sa fizičkim invaliditetima, to su oštećenja sa kojima će se nastavnici u redovnim školama najverovatnije susretati.

Zapamtite:

- Neka deca imaju više od jednog oštećenja.
- Većina ovih poremećaja treba da budu identifikovani kada dete prvo dođe u školu. Zato nastavnici u predškolskom i osnovnim školama treba naročito pažljivo da pročitaju 1. deo. Molimo Vas

Oštećenja sluha

Mi koristimo termin ‘oštećen sluh’, ali ostali pojmovi su su ‘teško čuje’ ili ‘gluvoća’. Često pretpostavljamo da deca mogu da čuju kada, u stvari, oni mogu da imaju poteškoće da čuju. Deca ne mogu da nam kažu da imaju probleme sa sluhom zato što možda ne znaju šta to znači čuti pravilno! Blagi gubitak sluha je uobičajeniji u školskoj populaciji od potpunog gubitka sluha. (gluvoća). Zapamtite takođe da neki problemi sa sluhom dolaze i odlaze. Ako je dete sklono kijavici ili stalnim infekcijama uha, onda njihov sluh takođe može biti pogođen.

Naš fokus je ovde uglavnom na one koji su rođeni gluvi ili koji su stekli gluvoću u ranim godinama života, a ne na onima koji gube sluh (postaju gluvi) nakon što su naučili da šričaju, čitaju i pišu.

znaci upozorenja

Naveli smo neke od uobičajenih znakova oštećenog sluha. Međutim, oni ne znače da dete ima trajno oštećenje sluha. Mogu postojati drugi razlozi za ponašanje deteta koje ćete morati uzeti u obzir.

Trebalo bi takođe da razgovarate sa roditeljima o vašoj zabrinutosti. Oni vam mogu dati dodatne informacije koje mogu potvrditi vaše sumnje ili vas uveriti da dete nema teškoća sa sluhom.

- ▶ Loša pažnja: Ako učenik ne pazi na času moguće je da on ili ona ne mogu da čuju ono što se kaže ili zvuci koje dete čuje mogu biti izobličeni. Zbog ovih razloga dete ili ne razume šta nastavnik govori ili se ne trudi da sluša ili prati. Vrlo retko se dešava da učenik bude izuzetno pažljiv veoma obraćajući pažnju u pokušaju da utvrdi o čemu se govori.
- ▶ Loš razvoj govora: Nezreo, neobičan i iskrivljen govor može biti posledica gubitka sluha. Ili dete govori veoma glasno ili mekanim glasom.

- ▶ Teškoća u praćenju uputstava: Dete koje ima neuobičajenu poteškoću u praćenju usmenih uputstava može imati oštećenje sluha.
- ▶ Dete može odgovoriti bolje na zadate zadatke kada je nastavnik relativno blizu nje ili njega ili na pisane zadatke pre nego na one koji zahtevaju usmeni odgovor.
- ▶ Učenik može okretati ili naćuliti glavu na jednu stranu kako bi bolje čuo.
- ▶ Problemi sa sluhom mogu dovesti do toga da dete posmatra šta drugi učenici rade pre nego što započne svoj rad ili da gleda u školske drugove ili nastavnike tražeći neki nagoveštaj.
- ▶ Dete može imati poteškoću da čuje tekst koji drugi čitaju ili može zahtevati od svojih vršnjaka da glasnije govore.
- ▶ Ponekad dete može dati pogrešan odgovor na postavljeno pitanje ili ne ume da odgovori.
- ▶ Deca sa oštećenjem sluha radije rade u malim grupama, sede u relativno tihom delu učionice ili u prvom redu.
- ▶ Učenik može biti stidljiv ili povučen ili se dešava da bude tvrdoglav i neposlušan kao reakcija na njegovo oštećenje sluha.
- ▶ Učenik može da se opire učešću u govornim aktivnostima, ne smeje se šalama ili ne razume humor.
- ▶ Učenik može da ima tendenciju da se izoluje od društvenih aktivnosti.
- ▶ Učenik može da tumači izraze lica, pokrete tela i kontekstualne informacije pre nego govorni jezik i stoga neki put dolazi do pogrešnih zaključaka.
- ▶ Učenik se može žaliti na česte bolove u uhu, prehlade, upale grla ili stalne angine.
- ▶ Učenik može imati neki sekret iz ušiju.

Da li u vašem odeljenju postoje deca koja pokazuju bilo koji od ovih znakova? Da li treba da proverite?

Neka deca se rode sa oštećenim sluhom; neka mogu izgubiti sluh kasnije. Mi smo nabrojali različite uzroke oštećenja sluha pošto vas to takođe može upozoriti na decu koja mogu imati problem sa sluhom. Najčešći uzroci su:

Uzroci oštećenja sluha

- ▶ Nasledni (oštećenja sluha se javljaju u određenim porodicama, iako roditelji deteta ne moraju biti osobe sa oštećenim sluhom. Ovo se dešava više sa dečacima nego devojčicama i češća su u bogatim zemljama.)
- ▶ Majka je imala nemačke boginje tokom rane trudnoće
- ▶ Nedostatak joda u ishrani majke
- ▶ Prevremeni porođaj (beba je ranije rođena ili je mala)
- ▶ Infekcije uha, naročito dugotrajne, gnojne infekcije koje se ponavljaju
- ▶ Preterani ušni vosak koji blokira ušni kanal
- ▶ Meningitis (infekcija mozga)
- ▶ Cerebralna malarija i prekomerna doza lekova koji se koriste za njeno lečenje

Ipak, u jednom od tri slučaja uzrok oštećenja sluha je nepoznat.

Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu

Adaptacija učionica

- ▶ Dete treba da sedne što je moguće bliž nastavniku (ne više od tri metara udaljeno).
- ▶ Nastavnici moraju da vode računa da stoje ili sede okrenuti licem deci. Ne pokrivajte lice knjigom kada čitate; ili nemojte pričati dok pišete na tabli
- ▶ Vodite računa da svetlost ne dopire iza vas, pošto će vam onda lice biti u senci. Radite pod dobrim svetlom tako da dete može da vidi vaše lice, šake ili usne.
- ▶ Neki učenici imaju koristi kada u isto vreme vide i nastavnika i svoje drugove u odeljenju. Oni mogu da uče tako što vide ostale učenike koji odgovaraju nastavniku

Nastavne strategije

Ako je detetu prepisan slušni aparat pobrinite se da ga dete nosi, da je uključen i da su baterije dobre.

- ▶ Jasno i glasno govorite ali bez vike i preterivanja.
- ▶ Koristite jednostavne reči i rečenice zajedno sa gestovima ili slikama kako biste pomogli detetu da razume ono što govorite.
- ▶ Deca sa oštećenjima sluha uče više gledajući nego slušajući iako bi nastavnici trebalo da koriste i jedno i drugo. Pokažite im šta od njih očekujete da urade. Koristite slikarski materijal ili karte sa simbolima.
- ▶ Stavite dete da sedi zajedno sa učenikom koji čuje. Partner mu može pomoći da pronađe ispravnu stranicu; ponavljajte uputstva i tako dalje.
- ▶ Ohrabrite učenika sa oštećenjem sluha da gleda i sluša ostale učenike kada odgovoraju na vaša pitanja. Ako ne mogu da vide ostale učenike i da čuju njihove odgovore, možete ponoviti šta su oni rekli okrenuti licem ka učeniku sa oštećenjem sluha.
- ▶ Proverite sa učenikom da li on ili ona razumeju šta se od njih očekuje da urade.
- ▶ Deca sa oštećenjem sluha mogu smatrati da su grupne situacije teže zato što različiti ljudi u isto vreme puno pričaju. Nastavnici mogu da koriste ovo vreme da licem u lice daju uputstvo učeniku sa oštećenjem sluha.
- ▶ Ako detetov govor nije jasan, dajte sebi dovoljno vremena da saslušate šta dete pokušava da vam kaže. Pomozite mu da koristi ispravne reči i gramatiku ali ga i pohvalite za napore koje ulaže u govor.

Da li ste probali neku od ovih

Nastavne strategije za učenike koji su gluvi

Sa decom koja su gluva – sa onima koji imaju veoma malo sluha – glavno sredstvo komunikacije mora da bude kroz jezi znakova; čitanje sa usana ili čitanje i pisanje može se koristiti kao dodatno sredstvo komunikacije. Sve gore navedene sugestije primenite na gluvu decu, ali takođe uzmite sledeće u obzir:

- ▶ Nastavnici treba da uzimaju časove iz jezika znakova koje koriste gluvi ljudi u njihovim zemljama. Odrasle gluve osobe, koje su obučene kao jezički instruktori, često su najbolji nastavnici. Kontaktirajte vaše nacionalno udruženja gluvih.
- ▶ Mala deca veoma brzo uče da koriste znakove čak i kada njihovi nastavnici ili roditelji nisu tako dobri u tome. Što više vežbate, postajate sve bolji.
- ▶ Nastavnici mogu da rekapituliraju časa kroz znakove za svoje gluve učenike ili da naizmenično koriste govorni i jezik znakova tokom lekcija.
- ▶ Može biti moguće organizovati tumača/nastavnika za jezik znakova da redovno dolazi u školu. Gluvi odrasli se mogu koristiti kao volonteri u učionici za podršku gluvoj deci i da potpomognu komunikaciju između deteta, nastavnika i drugova iz odeljenja.
- ▶ Kako se jezičke veštine deteta budu razvijale, uvodite čitanje pošto ono pruža najvažniji medij učenja za dete i u komunikaciji sa drugima.
- ▶ Postarajte se da gluvi učenik dobije pisane primerke lekcija od vas ili svojih vršnjaka. Potrudite se da ponudite knjige i pisane materijale što češće možete.
- ▶ U mnogim zemljama uspostavljene su posebne jedinice za gluvu decu u redovnim školama, obično u urbanim oblastima. Gluvi odrasli se mogu zaposliti kao nastavnici i asistenti u učionici. Ovde učenike podučavaju kroz jezik znakova i oni ih mogu koristiti da lako komuniciraju između sebe. Isto tako oni imaju prilike da se druže sa drugom decom i da im se pridruže na nekim časovima.

Uput

- ▶ Dete se može uputiti nekom zdravstvenom radniku ili lekaru radi ispitivanja uha. Ta osoba bi trebalo da očisti infekciju i prekomeran vosak.
- ▶ Sluh deteta može da ispita audiolog. On će precizno utvrditi stepen i vrstu oštećenja sluha koju dete ima. Mogu se prepisati

Audiološke usluge se obično pružaju u bolnicama, nekada u državnim ili privatnim klinikama i mobilnim klinikama za skrining. Raspitajte se kod zdravstvenih stručnjaka.

*Da li znate imena zdravstvenih radnika,
lekara i audiologa kod kojih možete
uputiti dete? Ako ne znate, kako ćete saznati?*

Iako je važno ispitati detetov sluh, vi možete odmah koristiti neke od gore spomenutih saveta kada posumnjate na oštećenje sluha. Takođe od deteta možete saznati da li ima poteškoća sa sluhom, o čemu se govori na času i šta mu može olakšati da čuje.

Glavoća. Vodič za roditelje, nastavnike i radnike u zajednici
daje informacije o gluvoći i jeziku znakova.

Obrazovanje gluve dece i omladine sadrži mnoštvo praktičnih saveta za nastavnike.

Dostupno od: **UNESCO**

**Services for deaf people in a rural setting:
Sign language and Issues and recommenda-
tions for teachers (Službe za gluvu decu u
ruralnom okruženju: Jezi znakova i pitanja i
preporuke za nastavnike)**

Dostupno od: **Initiatives in Deaf Education
(Inicijative u obrazovanju gluvih)**

Chapel Cottage, 7 King Street, Much Wenlock,
Shropshire, England.TF13 6BL

Primer

Salma je bila u specijalnoj školi za gluve. Ima ozbiljno oštećenje sluha ali koristi slušni aparat. Njen audiolog, koji veruje u inkluziju, savetovao je njenim roditeljima da je premeste u redovnu školu i preporučili su školu za devojčice *Ahliyyah School For Girls* u Ammanu, Jordanu. To je jedna nezavisna škola koja uključuje učenike sa posebnim potrebama i ima napredan program za učenike sa oštećenjima sluha. Ovo je Salmi treća godina u toj školi. Sada je u trećem odeljenju. Salma veoma dobro čita i piše na arapskom i na engleskom, a takođe se izražava na oba jezika. Ona voli svoju školu i uživa na časovima muzike i baleta. Njeni nastavnici iz prvog i drugog odeljenja i sadašnji nastavnici ponosni su na to šta je postigla. Salma ima novu drugaricu ove godine; pridošlicu u školi. One posećuju jedna drugu kod kuće i veoma uživaju da provode vreme zajedno.

znaci upozorenja

Fizički indikatori: Oči mogu biti crvene, kraste na kapcima između trepavica, čmičci ili naduveni kapci, suzne oči ili sekret, razroke oči, oči koje ne izgledaju ravno, učenici nejednake veličine, oči koje imaju prekomerne i savijene kapke.

- ▶ Učenik često trlja oči ili dok radi posao koji zahteva precizno oko.
- ▶ Učenik zatvara ili pokriva jedno oko kada ima teškoće da vidi sa tim okom ili savija ili baca glavu unapred.
- ▶ Neuobičajena facijalna ponašanja: učenik pokazuje neuobičajenu količinu žmirkanja, treptanja, mrštenja ili facijalnu distorziju dok čita ili radi neki drugi posao koji zahteva precizno oko.
- ▶ Nije u stanju da locira ili podigne mali predmet.
- ▶ Osetljivost na svetlost ili teškoća: Učenik može pokazati neuobičajenu osetljivost na svetlost tako što zatvara oči ili žmirka. On može imati poteškoća da vidi mutnu svetlost ili nesposobnost da vidi u mraku.
- ▶ Teškoće sa čitanjem: Neuobičajena teškoća sa čitanjem ili prilikom rada koja zahteva da knjigu ili predmet prinese blizu očiju. Ali usmena ili govorna uputstva i zadaci mogu da mu idu veoma dobro.
- ▶ Učenik može imati poteškoća u pisanom radu: kao što je da nije u stanju da se drži linije ili da piše u okviru prostora.
- ▶ Problemi sa vidom na daljinu mogu dovesti do toga da učenik izbegava igralište ili izbegava velike motorne aktivnosti. Takav učenik može više voleti da čita od ostalih školskih aktivnosti.

Uzroci oštećenja vida

Češći uzroci su:

- ▶ Infektivne bolesti koje je majka dobila tokom prvih meseci trudnoće
- ▶ Infektivne bolesti koje je dete dobilo, npr. male boginje ili ovčije boginje
- ▶ Pothranjenost majke ili deteta u detinjstvu. Ishrana žutim i zelenim voćem i povrćem pomaže u zaštiti vida i očiju.
- ▶ Infekcije oka
- ▶ Povrede oka
- ▶ Tumori koji ugrožavaju nerv za vid
- ▶ Oštećenje mozga
- ▶ Xerophtalmia, tj. slepilo usred ishrane kao rezultat nedovoljnog uzimanja vitamina A u ishrani
- ▶ Rečno slepilo izazvano kupanjem u inficiranoj vodi

Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu

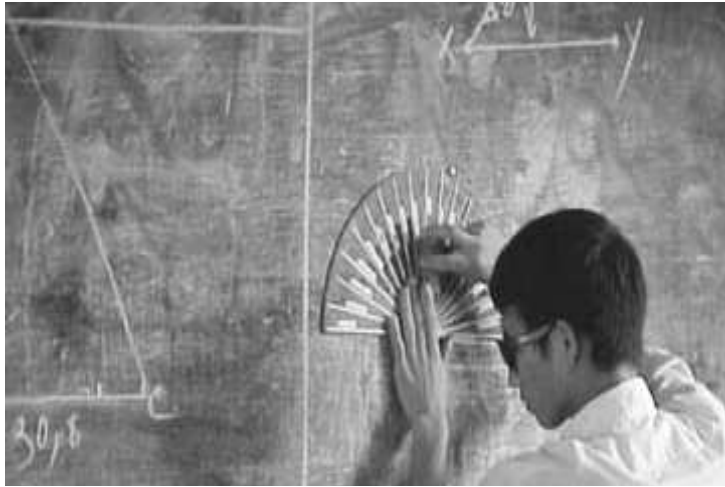
Prilagođavanja u učionici

- ▶ Saznajte od deteta koje je za njega najbolje mesto da sedi kako bi videlo tablu, na primer kada sedi u prednjem delu učionice
- ▶ Svetlo ne bi trebalo da se reflektuje na tablu i treba da se postarate da se kreda jasno vidi na tabli
- ▶ Ako su oči deteta osetljive na svetlost, sklonite ga od prozora. Neka nosi kačket koji zaklanja oči od svetla ili mu dajte kartonski zaklon koji će koristiti kao zaklon kada čita i piše.
- ▶ Postarajte se da dete zna svoj put po školi i učionici. Nastavnici i učenici koji dobro vide trebalo bi da je vode hodajući ispred sa slabovidim učenikom neznatno iza čvrsto se držeći za lakat vodiča. Upzorite ih na prepreke kao što su stepenici i uska vrata.

Nastavne strategije

- ▶ Deca mogu imati probleme da vide linije na papiru za pisanje. Možete im dati papir sa debljim linijama.
- ▶ Neka deca će imati koristi od korišćenja pomagala za pojačavanje vida. Dostupne su dve vrste. Oni koji povećavaju ceo papir ili oni koji povećavaju linije, što je korisno sredstvo za čitanje.
- ▶ Ohrabrite decu da koriste pokazivač ili njihov prst kada čitaju. Pokrijete ostatak stranice papirom osim pasusa koji dete čita. Koristite stalak kako biste izbegli odsjaj.
- ▶ Deca sa lošim vidom treba da uče kroz dodir kao i kroz slušanje. Teba im dati priliku da rukuju predmetima.
- ▶ Stavite dete da sedi zajedno sa učenikom koji vidi i koji mu može pomoći da organizuje svoj rad. Partner mu može pomoći da pronađe ispravnu stranicu; ponavljajte uputstva i tako dalje.
- ▶ Koristite usmene pohvale ili dodir kako bi ohrabрили dete.
- ▶ Koristite imena učenika tokom časa tako da dete zna ko govori.

*Da li ste probali neku od ovih adaptacija
ili strategija u vašoj nastavi?
Koje su bile uspešne?*

Nastavne strategije za slepu decu.

Slepa deca imaju malo ili nimalo korisnog vida; oni su samo u stanju da razaznaju svetlost i tamu. Mnoge od gore navedenih sugestija su takođe primenjive na ovu decu ali postoje i druge koje treba da razmotrite.

► Slepa deca treba da nauče Brajevu abecedu. Oni pruža

Brajevo pismo

Brajeva azbuka je sistem za čitanje zasnovan na malim izdignutim tačkama na papiru. Različite kombinacije tačaka odgovaraju slovima. Slepá osoba čita pomerajući svoje prste duž redova tačaka. Brajevo pismo se proizvodi korišćenjem specijalnih mašina ili sa tablicam i perom. Potrebno je koristiti specijalan papir ali takođe se može koristiti manila papir u odsustvu Brajevog papira.

- ▶ Taktilne slike mogu biti nacrtane na Brajevom papiru korišćenjem pecijalnog podmetača i pera koje proizvodi reljefnu sliku koja se može osetiti. Slične slike se mogu proizvesti korišćenjem lokalno dostupnih materijala kao što je konac, pesak, štapovi i seme. Nastavnici mogu da angažuju pomoć dece koja vide u izradi nastavnik sredstava. Ova sredstva pomažu takođe i ostaloj deci.
- ▶ Isto tako će abakus pomoći deci na lasovima matematike.
- ▶ Slepá deca treba da nauče da se orijentišu i sigurno kreću. Fizičke aktivnosti i grupne igre će obezbediti dobru praksu. Prvo deca treba da se kreću putem aktivnosti kako bi shvatila šta treba da urade. Nastavnici treba da insistiraju na pravilnom držanju.
- ▶ Slepú decú treba ohrabriti da se samostalno kreću po školi koristeći štap. On treba da bude iste dužine kao i rastojanje od zemlje do pola puta između ramena i truka osobe. Štap koji je prekratak nateraćé onog koji ga koristi da se saginje kad hoda. Idealno bi bilo kada bi ih stručnjaci obučili daga koriste. Vaše nacionalno udruženje slepih bi trebalo pružaju savet. Nemojte sve vreme otklanjati prepreke pošto dete mora da nauči da ih obilazi. Očekujte udarce i padove; nemojte se usplahiriti kada se dogode.
- ▶ Dnevne životne veštine kao što je kuvanje postavljaju naročite izazove slepim osobama. Ipak deca treba da steknu ove veštine postepeno, počevši od niskorizičnih aktivnosti pre nego što pređu na aktivnosti u kojima postoji rizik da zapale sami sebe.

Uput

- ▶ Dete se može uputiti zdravstvenom radniku ili lekaru radi čišćenja infekcija ili da im se proveri zdravlje.
- ▶ Detetov vid mogu da ispituju optičari. Mogu se prepisati naočare i treba ohrabriti dete da ih nosi. Ali nastavnici će možda ipak morati da preduzmu gore pomenute akcije.

Obrazovanje za učenike sa oštećenim vidom u redovnim školama (Education of Visually Impaired Pupils in Ordinary Schools) sadrži mnoštvo praktičnih saveta za nastavnike
Dostupno od: **UNESCO**

Kao što ste primetili, mnoga od predloženih prilagođavanja i strategija mogu pomoći učenje sve dece u odeljenju. Razmatrajući kako možete smanjiti prepreke za učenje koje su iskusila slepa deca, vi ćete poboljšati vašu nastavu za svu decu.

Intelektualna smetnja

Od svih smetnji ova je najčešća. Ostali pojmovi se često koriste da opišu ovu smetnju; na primer, *razvojni poremećaj*, *mentalna retardacija*, *mentalni hendikep* ili *ozbiljne poteškoće u učenju*.

Ova smetnja utiče na sve aspekte detetovog razvoja. Oni se sporije razvijaju fizički, sporije usvajaju jezik, uče da se staraju o sebi i sporije savladavaju školske veštine.

Međutim, ona nisu mentalno bolesna. Taj pojam se koristi kada zdravi ljudi razviju bolest koja utiče na njihovo raspoloženje, osećanja i ponašanja. Uz adekvatan lečenje oni se mogu izlečiti.

Kod neke dece njiova intelektualna oštećenja su očigledna na rođenju ili ubrzo nakon rođenja. Ali kod mnoge druge dece, ona se neće identifikovati sve dok dete ne pođe u školu iako su znaci upozorenja često prisutni od malih nogu.

Neka deca mogu imati veoma ozbiljne poremećaje i mogu imati dodatna oštećenja kao što su epilepsija, problem sa vidom i sluhom. Oni se ponekad nazivaju deca sa dubokim ili višestrukim invaliditetom i smetnjama u razvoju.

Međutim mnoga druga deca su ugrožena samo blago ili umereno – gruba procena je dvoje od sto dece. Kod ove dece ne mora postojati

Znaci upozorenja

Znaci su grupisani u šest oblasti. Verovatnije je da deca koja pokazuje znake u svim ovim oblastima imaju intelektualne smetnje. Problemi koji se pojavljuju u jednoj oblasti ali ne i u drugoj, mogu biti indikativni za određenu vrstu poteškoća u učenju koji su, na primer, vezani za čitanje, pisanje ili matematiku.

Imajte na umu da je uzrast dece samo gruba smernica. Najbolji kriterijum je uzrast u kojem deca u toj zajednici obično dobijaju ove veštine. Čak i tako, smernice bi trebalo korigovati oprezno pošto postoji mnogo varijacija u razvoju dece. Lišavanje može prouzrokovati ovu vrstu sporijeg razvoja. Život u višejezičnoj zajednici može takođe usporiti razvoj jezika kod deteta, pošto uči nekoliko jezika u isto vreme.

Takođe zapamtite da deca mogu razviti intelektualne smetnje kasnije u životu stekavši ove prekretnice. Ovo može biti rezultat povrede glave ili ozbiljnog lišavanja.

Pričanje

- Ne kaže mama (ili ekvivalent) do 18 meseci starosti
- Ne ume da imenuje nekoliko poznatih predmeta/ljudi do 2 godine starosti
- Ne ume da ponovi jednostavne pesme/stihove do 3 godine starosti
- Ne priča u kratkim rečenicama do 4 godine starosti
- Ljudi izvan njegove porodice ne mogu čuti i razumeju do 5 godina starosti
- Drugačije priča od ostale dece istog uzrasta

Razumevanje jezika

- Ne reaguje na svoje ime do 1 godine starosti
- Ne ume da identifikuje delove lica do 3 godine starosti
- Ne može da prati jednostavne priče do 3 godine starosti
- Ne ume da odgovori na jednostavna pitanja do 4 godine starosti
- Ne može da prati uputstva na času do 5 godina starosti
- Seems to have difficulty understanding things you are saying, when compared to other children of the same age Čini se da ima poteškoća da razume stvari koje mu govorite u poređenju sa decom istog uzrasta

Igranje

- Ne uživa u igranju jednostavnih igara mahanja do 1 godine starosti
- Ne igra se sa običnim predmetima (npr. kašika i šerpa) do 2 godine starosti
- Ne ulazi u igru sa drugom decu do 4 godine starosti (npr. hvatanje lopte, žmurke)
- Ne igra se kao i druga deca istog uzrasta

Ponašanje

U poređenju sa drugom decom njenog/njegovog uzrasta:

- Dete ima kratak period pažnje
- Dete ima loše pamćenje
- Dete je hiperaktivno, agresivno ili destruktivno
- Dete je apatično i indiferentno

Čitanje i pisanje

Do pete godine starosti ili nakon jedne godine u školi, dete

- ima problem da kopira oblike kao što su krugovi i kvadrati
- ima problem da sastavi jednostavne slagalice i oblike
- meša slova kao što su d i b
- ima poteškoća da ređa slova i reči na karticama
- Ne može da se seti pat brojeva ili reči u ispravnom redoslu odmah nakon što su izgovorene.

*Da li uvašem odeljenju postoje deca
koja pokazuju bilo koji od ovih znakova?
Da li treba da proverite?*

Uzroci intelektualnih poremećaja

Intelektualni poremećaji imaju mnogo uzroka. One se mogu grupisati u pet vrsta:

- ▶ *Genetska greška* Ovo je prisutno prilikom začeća. Daunovo sindrom je jedan primer genetske greške.
- ▶ *Oštećenje u materici* Infekcije majke mogu da ugroze bebu u razvoju. Rubeola ili nemačke boginje su uobičajen primer. HIV virus takođe može oštetiti mozak koji se razvija.
- ▶ *Oštećenje prilikom rođenja ili ubrzo nakon toga* Nedostatak kiseonika, mala težina i prevremeni porođaj, kao i žutica mogu dovesti do intelektualnih smetnji.
- ▶ *Nesreće i bolesti* Oštećenja mozga zbog padova ili nesreća mogu dovesti do intelektualnih smetnji kao i infekcije kao što je cerebralna malaria i meningitis, ponovljeni napadi i

Međutim sa povelikim brojem dece – do jedne trećine – ne može se naći uzrok za njihov invaliditet.

Zapamtite da isti uzrok može da proizvede veoma različite efekte na decu. Na primer, dete rođeno sa Daunovim sindromom može da izraste i razvije skoro kao i bilo koje drugo dete dok su ostali sa istom genetičkom greškom primetno onesposobljeni.

Pazite se da ne očekujete premalo od deteta samo zbog etikete koja je data njegovom invaliditetu. Deci treba ponuditi materijale i iskustva koja će im biti izazov.

Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu

Prilagođavanja u učionici

Nastavnici koji imaju iskustva u podučavanju dece sa invaliditetom i intelektualnim smetnjama u razvoju savetuju:

- ▶ Redukujte ono što može da im odvraća pažnju – neka vam katedra bude bez suvišnih detalja.
- ▶ Decu koja su sklona da trčkaraju unaokolo stavite da sede do zida sa krupnijom decom pored njih. Takođe im možete dodeliti zadatke koji im omogućavaju da se kreću unaokolo tako da ti pokreti ne postanu destruktivni, kao što je deljenje papira, sveski i materijala.
- ▶ Pokušajte da angažujete volontera koji će dolaziti u odeljenje određenim danima i koji će pružiti pomoć detetu po principu jedan-na-jedan. Takođe možete zamoliti volontera da radi sa ostatkom odeljenja kako biste vi mogli da radite sa detetom. Nađite vremena da vi radite sa detetom jedan- na- jedan čak i na kraći period; na primer, kada su ostala deca zauzeta ostalim zadacima. Tokom tog vremena, probajte da redukujete ono što im odvraća pažnju kao što je buka i uklonite predmete koji nisu potrebni za čas.

Nastavne strategije

- ▶ Pokažite detetu šta želite da uradi radije nego da mu jednostavno kažete.
- ▶ Koristite jednostavne reči kada dajete uputstva i proverite da ih je dete razumelo.
- ▶ Koristite stvarne predmete koje dete može da oseti i rukuje njima radije nego da crta i piše. Pokušajte da povežete časa sa detetovim iskustvima iz svakodnevnog života.

- ▶ Dajte mnoštvo pohvala i ohrabrenja kada je dete uspešno.
- ▶ Dajte detetu dodatnu vežbu da uradi zadatak – ovo se ponekad zove ‘prekomerno učenje’ ali ono obezbeđuje da dete savlada veštinu i poveća svoje samopouzdanje. Ipak, budite razumni. Mnogi ljudi sa intelektualnim smetnjama pamte svoje školske dane po tome da su samo ‘nanovo i nanovo radili iste stvari a nikada nisu naučili neke nove stvari’.
- ▶ Dete treba da uvežbava veštinu uz različite materijale. Na primer da čita reči kada su napisane na karticama, radnim listovima ili da čita knjige. Pisanje se može vežbati na pesku, sa bojom za prste, sa flomasterima i olovkom i penkalom. Ovo se naziva generalizovanje detetovog učenja.
- ▶ Angažujte pomoć nekog člana porodice koji će raditi ‘domaći zadatak’ sa detetom; revidirajte šta se uradilo na času tog dana.
- ▶ Stavite dete da sedi sa vršnjakom koji mu može pomoći da fokusira svoju pažnju i može mu pomoći sa aktivnostima koje su date odeljenju. Stavite dete sa sposobnijim učenicima. Kada završe svoj zadatak, oni mogu pomoći sporijem detetu da uradi zadatak. Dodelite zadatke kojima će svi moći da doprinesu svom sopstvenom nivou i da zajednički urade dodeljen zadatak. Dodelite zadatke za celu grupu u kojoj će ostali učenici biti zavisni od doprinosa deteta sa intelektualnim smetnjama. Ostali učenici mogu takođe biti zamoljeni da pomognu detetu u vreme odmora; da mu pomognu da ode u toalet i tako dalje. Što se tiče individualnih zadataka, treba da imate niz aktivnosti u kojima dete uživa i u kojima može samo da se snade tako da ne odvlači pažnju druge dece.
- ▶ Ignorišite nepoželjno ponašanje ako se dete tako ponaša da bi privuklo vašu pažnju. Pohvalite i pružite pažnju ako je detetovo ponašanje prihvatljivo.

Uput

Niz različitih stručnjaka može pomoći nastavnicima ako su dostupni. Na primer:

- ▶ Govorni i jezički terapeuti mogu savetovati o aktivnostima koje će pomoći deci da nauče i razviju jezik, da nauče alternativne načine komunikacije i da poboljšaju svoj govor.
- ▶ Fizikalni terapeuti (nekada ih zovemo fizioterapeuti) mogu da predlože aktivnosti koje će pomoći motornoj koordinaciji.
- ▶ Radni terapeuti su obučeni da pomognu kod funkcionalnih veština kao što su jedenje i oblačenje. Oni takođe mogu da kreiraju ili preporuče specijalna pomagala koja će pomoći deci sa fizičkim oštećenjima da sede ili da se hrane.
- ▶ Psiholozi mogu da pomognu kod nastavnih programa i načina za upravljanje detetovog ponašanja.
- ▶ Socijalni radnici mogu da pomognu u savetovanju i podršci porodice.
- ▶ Nastavnici specijalisti mogu da savetuju o osmišljavanju programa učenja po odeljenjima za niz školskih predmeta (videti Jedinicu 3).

Idealno bi bilo da ovi stručnjaci dođu u školu i kod deteta kući tako da direktno rade sa detetom, nastavnicima i roditeljima.

*Da li znate imena speicjalista kojima
možete uputiti decu? Ako ne znate,
kako ćete saznati?*

Primer

Junis ima 10 godina i ima Daunov sindrom. Ona je 3. odeljenje osnovne škole u Kwazulu-Natal, u Južnoj Africi. Džon je nedavno došao u njeno odeljenje. On je prethodno bio u specijalnoj školi za decu sa intelektualnim smetnjama u razvoju.

Tokom časa engleskog, učenicima je bio dat jedan izražajan pisani zadatak na osnovu niza slika. Junis je napisala sledeću priču:

Devojčica se ljuljala. Ljuljaška se polomila i došla su ambulantna kola.

Džon nije hteo da piše o slikama. On je želeo da priča o rođendanskoj zabavi na kojoj je bio za vikend. Nastavica ga je ohrabrila da umesto slika priča o tome. On je napisao:

U subotu smo bili na Avešanovoj zabavi. Imali smo slatkiše, sok i tortu.

Deca su zamolila nastavnicu da im pomogne sa spelovanjem određenih reči. Međutim nastavnik nije dozvolio spelovanje – mehaničara pisanja – kako ne bi omela motivaciju dece da pišu. Njen cilj je da podstakne decu da slobodno izraze svoje misli i ideje pišući u sigurnom i okruženju koje pruža podršku.

Treći učenik je napisao:

Jednog dana Moli je otišla u park. Moli je htela da se ljulja. Ona se tako brzo ljuljala da ljuljaška nije mogla da izdrži njenu težinu i polomila se. Ona je imala polomljenu ruku. Došla su ambulantna kola i odveli su je u bolnicu.

Nastavnica je objasnila da je postigla cilj časa sa sva tri učenika koji su imali različite sposobnosti.

Cerebralna paraliza

Cerebralna paraliza (CP) doslovno znači paraliza mozga. Često delovi mozga koji su najviše pogođeni kontrolišu pokrete ruku, nogu ili facijalnih mišića, i dovode do toga da su ekstremiteti ili veoma opušteni ili, mnogo češće, veoma zbijeni i napeti. Često je ljudima sa cerebralnom paralizom teško da govore ili nisu u stanju da govore pravilno zbog poteškoća da kontrolišu pokrete glave ili mišića lica.

Cerebralna paraliza je kombinacija različitih invaliditeta. Ponekad kada je oštećenje mozga uopštenije intelektualne sposobnosti takođe mogu biti ugrožene, ali češće deca sa cerebralnom paralizom naginju ka fizičkom a ne intelektualnom invaliditetu. Neka deca takođe mogu imati poteškoća sa sluhom i/ili vidom.

Deca mogu imati i blagi oblik cerebralne paralize uz minimalan gubitak funkcije u njihovim ekstremitetima ili govorni defekat do veoma ozbiljnih oblika kada je dete višestruko oštećeno.

Uzroci cerebralne paralize

Retko postoji samo jedan uzrok cerebralne paralize. Ona može doći od kongenitalnih malformacija, infekcija koje je majka imala tokom trudnoće, teškoća prilikom porođaja i dečijih infekcija kao što je meningitis, preterena žutica, rubeola I povreda glave.

Postoji povećan rizik od cerebralne paralize za bebe čije su majke adolescenti ili one koje su lošeg zdravlja ili žive u siromaštvu.

Akcije koje nastavnici mogu da preduzmu

Prilagođavanja u učionici

Za decu koja boluju od blagog oblika cerebralne paralize, potrebno je vrlo malo adaptacija u učionici. Međutim, ozbiljnije oštećena deca mogu zahtevati:

- ▶ Specijalna sedišta kako bi držali glavu i telo pravo kada sede.
- ▶ Specijalne klupe za rad čija visina može da se podese.
- ▶ Upotreba komunikacionih tabli (npr. napravljenih od slika ili simbola) tako da vršnjaci i nastavnici mogu da razumeju dete.
- ▶ Deci može zatrebati dodatna pomoć da koriste toalet. Čvrste šine oko toaleta mogu da pomognu.

Nastavne strategije

Mnoge od sugestija koje su date u prethodnim odeljcima mogu se primeniti na decu sa cerebralnom paralizom. Naročito:

- ▶ Ako je detetov govor nejasan, smisliti alternativna sredstva za komunikaciju, na primer, kroz slike ili nacrtane simbole. Ona mogu biti postavljena zajedno na table i dete pokazuje na sliku da prenese poruku. Kompjuterizovane verzije su takođe dostupne. Kada dete dodirne sliku ili simbol, sintetizovan glas izgovara reč.
- ▶ Ohrabrite dete da se pridruži u davanju odgovora ali mu ostavite dodatno vreme da odgovori ili putem govora ili putem table sa simbolima. Podstaknite vršnjake na interakciju sa detetom pošto deca obično pronalaze sopstvene načine komunikacije.

*Da li ste probali neku od ovih adaptacija ili strategija u podučavanju dece sa cerebralnom paralizom?
Da li postoje druge strategije koje smatrate uspešnim?*

Uputi

Mnoge osobe koje smo naveli u prethodnim odeljcima mogu pomoći ali će dve biti od naročite pomoći:

- ▶ Fizikalni terapeuti (Fizioterapeuti) Oni će biti u stanju da preporuče vežbe koje će održati detetove ekstremitete gipkim i aktivnosti koje će pomoći detetu da vežba pokrete. Oni takođe mogu posavetovati o specijalnim sedištima koje dete može zahtevati ili pomagalicama za hod kao što su štake.
- ▶ Govorni i jezički terapeuti: Oni mogu savetovati o problemima kod mlađe dece kao i da pomognu deci da nauče jezik i govor ili da nauče alternativna sredstva komunikacije.

Deca sa teškim oblikom cerebralne paralize:
Obrazovni vodič: sadrži mnoštvo praktičnih saveta za nastavnike o ovoj temi.
Dostupno od: **UNESCO**

Sumirajte promene koje možete da naćinite u ućionici ili u vaćim nastavnim strategijama radi podrćke deci sa potećkoćama?

■

■

■

Kako ove promene mogu pomoći svim ućenicima a ne samo onima sa potećkoćama u ućenju?

■

■

■

Da li postoje neke promene ili Prilagodavanja koje NE MOĆETE lako da naćinite? ćta treba da se dogodi da se one izazovu?

Promena

Potrebna akcija

2.

Prilagođanje nastavnog plana i programa

Sa četiri invaliditeta koji su razmotreni u Odeljku 1, opisali smo akcije koje nastavnici mogu preduzeti da prilagode svoje učionice i nastavu radi prevazilaženja teškoća u učenju. To su primeri prilagođavanja nastavnog plana i programa.

Ali nastavni plan i program predstavlja više od toga. Moguća su i druga prilagođavanja zarad prevazilaženja barijera za učenje i učešće. Na primer:

- ▶ Nivo sadržaja u školskim udžbenicima
- ▶ Rezultati koji se očekuju od učenika
- ▶ Oprema i nastavna sredstva
- ▶ Metode koje se koriste za procenu rezultata učenja
- ▶ Uključivanje i angažovanje porodice i zajednice.

Zapamtite, takođe, da je cilj učenja širi od sticanja znanja i posebnih veština u školskim predmetima. To uključuje:

- ▶ Biti u stanju prepoznati i rešavati probleme koristeći kreativno mišljenje
- ▶ Prikupljanje, organizovanje i evaluiranje informacija
- ▶ Sarađivati sa drugim članovima jedne grupe ili tima.

Takođe, moramo ove aspekte nastavnog plana i programa učiniti dostupnim za svu decu.

Modul 3 u UNESCO-vom Resurs paketu za obrazovanje nastavnika: Posebne potrebe u učionici daje detaljne informacije o načinima putem kojih se školski nastavni program može prilagoditi radi boljeg zadovoljavanja potreba učenika.

U ovom odeljku istražujemo pitanje (problem) prilagođavanja nastavnog plana i programa za ostalu decu koja dolaze u školu sa posebnim potrebama a koje nismu obuhvatili u Odeljku 1.

Stanja kao što su:

- ▶ Rasprostranjenje bolesti kao što su astma ili dijabetes koje se mogu medicinski lečiti
- ▶ Različiti oblici fizičkih oštećenja kao što je dečja paraliza
- ▶ Stanja koja su zagonetna i za koja ne postoji poznati uzrok, kao što su posebne jezičke poteškoće i emocionalni problem.

Akcioni okvir

Grafikon (str. 66-67) prikazuje korake koje nastavnici i škole treba da preduzmu tokom prilagođavanja svog nastavnog plana i programa za decu sa posebnim potrebama. Ovo smo već uradili za četiri invaliditeta. Mogli ste da pratite istih šest koraka kada ste se suočili sa učenicima koji doživljavaju poteškoće u učenju.

1. Opišite poteškoće deteta u učenju ili punom učešću u životu škole. Razgovarajte sa detetom i negovim/njenim roditeljima. Da li postoje neki stručnjaci od kojih možete dobiti savet ili pomoć?
2. Da li postoje promene koje biste mogli da učinite u učionici ili okruženju? Neke od datih ideja mogu biti vredne truda.
3. Da li postoje promene koje biste mogli da učinite u vezi sa vašim nastavnim metodama? Da li možete dete da spojite sa nekim drugim učenikom?
4. Kako možete da ohrabrite dete da aktivnije učestvuje u drugim školskim aktivnostima?
5. Koja usklađivanja možete da izvršite u svakom pojedinačnom školskom predmetu u smislu njegovog sadržaja i/ili nivoa sadržaja da biste ih bolje prilagodili detetovim sposobnostima?
6. Koje promene mogu biti neophodne da se izvrše u načinu kako procenjujete učene učenika? (Ovo pitanje ćemo detaljnije ispitati u Jedinici 3).

Međutim, mi znamo da:

- ▶ Nije uvek moguće za nastavnike da sprovedu sve promene koje bi oni želeli da sprovedu zato što drugi nastavnici, učitelji, Upravni odbor ili Školski inspektori ne moraju da ih prihvate.
- ▶ Možda škole nemaju para za kupovinu opreme.
- ▶ Možda se nastavnici osećaju premoreni I imaju malo preostale energije za promene.
- ▶ Za škole je teško da opskrbljavaju određenu decu čije su potrebe tako velike.

Čitanje priručnika kao što je ovaj neće rešiti sve vaše problem. Ali možemo vam reći šta je to što pomaže drugim nastavnicima i prikazati vam način kako da pridete nekom zadatku. Znamo da to neće pomoći svim nastavnicima svo vreme ali zaista znamo da će to pomoći nekim nastavnicima poneki put.

Jednom kada se posvetite procenjivanju prepreka za dečje učenje koje mogu postojati u učionicama i školama, možda ćete zaključiti da mnogi od vaših učenika imaju posebne potrebe. To je odlična početna tačka da postanete efikasniji nastavnik. Tada možete biti sigurni da je vaša nastava usmerena ka pomaganju deci u učenju.

Izaberite jednog učenika iz vašeg odeljenja koji ima poteškoća u učenju.

-
-

Upotrebte grafikon (str. 67) da isplanirate kako možete da prilagodite nastavni plan i program.

-
-

Razgovarajte o odgovorima sa drugim nastavnicima u vašoj školi koji poznaju to dete ili imaju slične učenike u svojim odeljenjima.

-
-

Okvir za prilagođavanje Nastavnog plana i programa

Učenic

Dete u mom odeljenju ima poteškoće. Kako one utiču na njegovo učenje?

Od kojih stručnjaka (ukoliko ih ima) možete dobiti savet/pomoć?

Učionica i školsko okruženje

Koje promene možete učiniti u vezi sa učionicom ili školskim okruženjem (zgrade i td.) da bi olakšali detetu dolazak u školu i učenje? Koja asistivna sredstva mogu biti potrebna?

Školski predmeti

**Koje promene je potrebno da učinite u vezi sa školskim predmetima koje predajete i u smislu nivoa i u smislu očekivanih rezultata?
To obuhvata nivo vašeg predavanja iz predmeta detetu kao i obim predmeta koji se predaju.**

Nastavne strategije

**Koje promene treba da izvršite da bi vaše nastavne metode prilagodili detetovim potrebama?
*Možda ćete zaključiti da neke od ranije iznetih sugestija možete primeniti na druge teškoće.***

Učešće u drugim školskim aktivnostima (sport, klubovi, školski hor, itd.)

Koje promene možete izvršiti da bi obezbedili aktivno učešće deteta?

Testovi i ispiti

Koje promene je neophodno da izvršite da bi ocenili detetovo učenje?

3.

Česta oboljenja i oštećenja

U ovom delu kratko ćemo opisati 13 stanja koja mogu otežavati učenje dece. Nastavici su možda čuli za ove termine koje koriste drugi stručnjaci ili su nailazili na njih u knjigama. Ova stanja različito utiču na decu; neka deca možda imaju teška oštećenja dok je kod druge dece uticaj blag. Ostala predstavljaju zdravstvena stanja kojih nastavnici moraju da budu svesni.

Afazija (Poseban jezički poremećaj)

Neka deca mogu imati posebne teškoće u usvajanju jezika zbog nekog oblika oštećenja mozga. Deca mogu imati poteškoću u samo izražavanju – mešaju reči – ili u razmevanju onoga što im se govori. Ovaj poremećaj se obično meša sa oštećenjem sluha ili intelektualnom smetnjom. Nastava i terapije u cilju pomaganja deci oko usvajanja značenja reči i rečeničnih struktura. To može pomoći deci da prevaziđu svoje poteškoće ali ih najverovatnije neće ‘zlečiti’. Afazija je jedan oblik jezičkog poremećaja. Postoje i drugi oblici.

Astma

Reč astma znači ‘dahtati’ ili hvatati (grabiti) vazduh. Tokom astmatičnog napada, kanali kroz koje vazduh prolazi se sužavaju i deca imaju poteškoća da izdišu vazduh. Pluća se naduvavaju kao balon. Ne znaju se u potpunosti uzroci toga ali se smatra da je to uzrokovano alergijom na neke supstance kao što je određena hrana, biljni polen i prašina. Napadi, takođe, mogu biti izazvani emotivnim događajima kao što je preveliko uzbuđenje ili stres kao što su školski ispiti. Kada se dogodi napad, deca mogu uzeti lek da bi opustili mišiće u plućima, često putem inhalatora. Međutim, potrebno je ostati smiren i ponovo umiriti dete.

Autizam

Ovo je konteroverzni termin koji je uveden pre nekih 40 godina ali neko bi osporio da se za osobu (obično dete) može pouzdano dati dijagnoza ‘autističan’. Suštinska karakteristika stanja je da dete ima poteškoće u komunikaciji, povlači se iz kontaktiranja sa drugim ljudima i izgleda kao da živi u nekom svom svetu. Poneki put, ljudi sa autizmom pokazuju izuzetne veštine fokusirajući se na jednu specifičnu oblast (npr. crtanje) a neki izgledaju ‘normalni’. Međutim, ne postoji univerzalno priznato lečenje.

Education of Children and Young People with Autism (Obrazovanje dece i omladine sa autizmom) sadrži mnogo praktičnih saveta za nastavnike vezanih za ovu temu.

Dostupno od: UNESCO

Zečja usna

Bebe se mogu roditi sa deformisanim ustima ili gornjom usnom. Oni će imati problema sa jedenjem i kasnije sa govorom osim ukoliko se hirurškim putem ne otkloni taj deformitet na ustima i usnama. Oni i dalje mogu imati poteškoću da jasno govore ali veliki deo invaliditeta dolazi od reakcije drugih ljudi na deformitet lica.

Dijabetes

Je nasledno stanje u kome telo ne može da skoristi šećer i skrob kao energiju. Kada ima premnogo ili nedovoljno šećera u krvi, deca će se osećati bolesno a mogu čak da izgube i svest. Osećaj umora, nedostatak koncentracije, preterano znojenje, teškoće u čitanju i govoru, sve su to ismptomi. Deca mogu redovno dobijati injekcije insulina i moraju biti pažljivi šta jedu i koliko smeju da upražnjavaju fizičke vežbe.

Disleksija

Deci koja imaju posebnu poteškoću u čitanju i sricanju reči (spelovanju) može se pripisati da su 'disleksična'. (Opet, neki pedagozi mogu dovoditi u pitanje adekvatnost termina). Međutim, deca sa disleksijom su prosečne inteligencije i postižu dobre rezultate u ostalim životnim aspektima.

Children and Young People with Specific Learning Disabilities (*Deca i omladina sa posebnim smetnjama u učenju*) sadrži mnogo praktičnih saveta za nastavnike vezanih za ovu temu.

Dostupno od: **UNESCO**

Emocionalne poteškoće/ Poteškoće u ponašanju

Neka deca mogu imati emocionalne poteškoće. Mogu biti vrlo depresivna iili uznemirena (anksiozna); ili mogu čudno da se ponašaju u smislu neprimerenog plakanja I smejanja. Ona mogu biti preterano aktivna sa veoma krartkotrajnom pažnjom ili mogu biti ravnodušna, apatična ili odsutna u mislima. Emocionalni poremećaji mogu biti rezultat nedavnog traumatičnog iskustva, smrti roditelja, na primer, ili mogu pokazivati duboko ukorenjenje mentalne zdravstvene probleme. Dečji psihijatri mogu biti u stanju da pomognu. Lečenje (tretmani) uključuje upotrebu lekova, savetovanje i terapiju. Nastavnici, na primer, mogu podsticati pozitivno ponašanje ili pomoći detetu da prevaziće traumatične doživljaje.

Epilepija

Ljudi sa ovakvim stanjem doživljavaju iznenadni i nekontrolisani 'električni nadražaj' u moždanim ćelijama. U žestokim grčevima i napadima, kako se nazivaju, osoba može da izgubi svest i da čini nekontrolisane pokrete telom. Obično se uzimaju lekovu za smanjene žestine i pojave napada i mnogi ljudi koji boluju od epilepsije mogu savršeno da vode

HIV/AIDS

Žene koje imaju HIV virus, imaju oko 50% šanse da rode dete koje će imati taj virus. Osoba sa HIV virusom može izgledati zdravo. Virus se može prenositi na druge samo na sledeći način: preko krvi ili tokom seksualnog odnosa bez zaštite. Nije moguće dobiti HIV virus tako što će neko biti blizu ili dodirivati one koji ga imaju. Grljenje, ljubljenje, kašljanje ili kihanje NEĆE širiti bolest. Niti se virus može prenositi preko daske od WC šolje, čaša, peškira ili bazena. Deca kod kojih se razvije AIDS često umiru mlada zbog toga što ne mogu da se bore sa drugim teškim oboljenjima. Međutim, virus može ostati pritajen dugo vremena i deca mogu da žive normalnim životom ukoliko im se pruži prilika za tako nešto.

Mišićna distrofija

Ovo je genetski poremećaj koji dovodi do degeneracije (propadanja) mišića kako dete stari. Dete može početi da oseća poteškoće u trčanju ili penjanju uz stepenice, a do puberteta može početi da koristi invalidska kolica. Takođe su česti i problemi sa disanjem zbog plućnih infekcija. Ne postoji poznati lek.

Spina Bifida

Dete se rađa sa nepotpunim razvojem kostiju kičmenog stuba. To može dovesti do 'rascepa' kičmenog stuba (izlivanja kičmene moždine) gde se deo nervnog tkiva izlije iz svog kanala. Potrebna je hiruška intervencija da bi se pokrio taj defekt što je ranije moguće da bi se sprečila infekcija. Dete obično ima mišićnu slabost i gubitak osećaja u donjim udovima. Čest problem je i veoma otežano pražnjenje creva i bešike. Hidrocefalus (vodena glava) dolazi od spina bifide. Moždano tkivo (likvor) se izliva van mozga i kruži u glavi deteta što detetu daje veliku glavu. Može se u vrat deteta ugraditi jedan ventil (zove se šant) koji pomaže drenažu moždanog tkiva. Međutim, ako se to ne uradi u ranom dobu, moždano oštećenje može dovesti do intelektualnih poremećaja i vidnih oštećenja.

Mucanje

(ili zamuckivanje kako se ponekad naziva) je prisutno u izvesnom stepenu kod sve dece dok uče da govore, spotiču se o reči ili ponavljaju iste glasove dok pokušavaju da izgovore određene reči. Međutim, to može da postane značajna problem za neku decu kako odrastaju. Ostavite detetu vremena da završi reči ili rečenice; pohvalite ih za njihove napore i izbegavajte da ih nagovarate da govore.

Kratak osvrt na Jedinicu

- ▶ Nastavnici mogu nailaziti na decu sa različitim poteškoćama. *Ali nisu sve ove poteškoće očigledne.*
- ▶ Najčešće poteškoće predstavljaju intelektualne smetnje; problem sa sluhom i poremećaji vida. *Deca mogu imati više od jednog poremećaja.*
- ▶ Nabrojani su znaci upozorenja za ovakva stanja. *Nastavnici bi trebalo da provere da li dete ima poteškoću radije nego da pretpostave da je sve u redu! Međutim, utvrđivanje oštećenja mora se sprovesti pažljivo i oprezno.*
- ▶ Razgovarajte o svojim zapažanjima sa detetom i porodicom. *Njihovo sagledavanje će vam pomoći da usmerite akcije koje preduzimate.*
- ▶ Opisane su ideje za prilagođavanje učionica i nastavne strategije. *One mogu doneti korist svoj deci u odeljenju a ne samo onima sa nekom poteškoćom.*
- ▶ Date su sugestije za dobijanje saveta i smernica od drugih stručnjaka. *Nastavnici ipak treba da preduzmu akciju čak i ako se ne utvrdi uzrok poteškoće. Verujte svom sudu.*
- ▶ Možete koristiti okvir ovde opisan da biste odlučili koja prilagođavanja treba da sprovedete u nastavnom planu i programu za decu sa posebnim potrebama. *Što više budete vežbali ovu veštinu, . postaćete bolji čineći to.*

Odgovor na različitost

JEDINICA3: Pregled

*Posle rada
na ovoj
Jedinici, saznaćete*

Sadržaj

- ▶ Postoji devet načina da se nosite sa različitostu u učionici. To su: efikasna komunikacija, upravljanje odeljenjem; posedovanje individualnih obrazovnih planova; korišćenje pomoćnih sredstava; priprema časova; individualna pomoć za učenike; upravljanje ponašanjem učenika i podsticanje socijalne inkluzije deteta u život škole.
- ▶ Metoda analize vaše nastave i utvrđivanje vaših sopstvenih potreba za podrškom.
- ▶ Kako se školski testovi i ispiti mogu prilagoditi tako da obezbede nepristrasnije ocenjivanje učenja dece sa posebnim potrebama.

- ▶ **Deo 1** opisuje devet ‘zlatnih’ pravila. Za svako od njih date su ideje za sprovođenje pravila u praksi. Tada se nastavnici pozivaju da zapišu akcije koje već sprovode kao i druge koje bi mogli da pokušaju.
- ▶ **Deo 2** istražuje pitanje prilagođavanja školskih testova i ispita da bi se deci sa posebnim potrebama obezbedila nepristrasnija sredstva ispitivanja njihovog znanja.

DEO 1

Devet zlatnih pravila

U ovom delu sumiramo devet ‘zlatnih’ pravila da biste se bavili različitošću koja postoji u svakom odeljenju, a posebno ako neka deca imaju posebne potrebe. Nastavnici širom sveta misle da su ona korisna. A učenici uče više. To su:

1. **Uključiti sve učenike**
2. **Komunicirati**
3. **Upravlјati učionicom**
4. **Planirati časa**
5. **Praviti plan za pojedince**
6. **Pružati individualnu pomoć**
7. **Koristiti pomoćna sredstva**
8. **Upravlјati ponašanjem**
9. **Raditi zajedno**

1. Uključiti svakoga

Vrednost inkluzivnog obrazovanja za učenike dolazi od mešanja i deljenja sa drugom decom. Nastavnici treba to da podstiču jer iskustvo pokazuje da deca sa posebnim potrebama mogu postati izolovana u okviru odeljenja i škola.

- Nastavnici možda treba da objasne drugoj deci razloge zašto neka deca ne mogu da govore, ponašaju se drugačije i tako dalje. Različitost bi trebalo da se prepozna i poštuje. Neka učenici ostaju sa svojim vršnjacima i nastavnicima zajedno.

Savet nastavnika:

Izlet sa odeljenjem

pomogao je deci steknu
nova prijateljstva.
Sposobniji učenici bili
su voljni da pomognu
ostalima.

- ▶ Deca koja koriste pomoćna sredstva kao što su slušni aparati ili koja zavise od specijalne opreme mogu o tome da obaveste odeljenje i da im pokažu njihovu upotrebu.
- ▶ Ohrabrite decu da se ‘sprijatelje’ s učenicima sa posebnim potrebama. Važno je za socijalnu inkluziju da se deca igraju i rade zajedno. Takođe, deca mogu da im pomognu u toaletu; mogu da im pomognu da idu od učionice do učionice ili na odmorima.
- ▶ U okviru odeljenja, razvijajte mogućnosti ‘vršnjačkog starateljstva’. Sposobniji učenici mogu pomagati manje sposobnima u radu odeljenja. Takođe, obezbedite da i deca sa posebnim potrebama mogu značajno da doprinesu u školskom radu tako da ne postanu zavisna i ne postanu predmeti “pomoći”.
- ▶ Izmislite igre za učenje koje učenici mogu zajedno da igraju u učionici. Grupe dece mogu da igraju ove igre koje će im pomoći da usavrše čitanje i veštine sa brojevima.
- ▶ Uspostavite aktivnosti koje odeljenje treba da izvrši kao grupa; tako da sva deca mogu da doprinesu njihovom izvršavanju i da dobiju zaslugu za uspeh.
- ▶ Razmislite kako deca sa posebnim potrebama mogu da se pridruže igrama i sportskim aktivnostima. Na primer, slabovido dete može da se takmiči sa detetom koje vidi u trčanju ili izmislite igu u kojoj se sva deca kreću unaokolo vezanih očiju.
- ▶ Pospešite talente sve dece tako što ćete podržati njihovo učešće u školskim aktivnostima kao što je pevanje, igranje i gluma.
- ▶ Uključite svu decu u sve školske aktivnosti; na primer u čišćenju i kuvanju i kao posmatrači odeljenja.
- ▶ Dobar je znak kada vidite da se deca razdragano igraju zajedno na odmorima I kada vam pričaju o tome da posećuju jedni druge van škole.

Da li postoje drugi načini da se omogući deci sa posebnim potrebama da se socijalizuju u školi?

Imajte na umu one načine koje možete češće koristiti u vašim školama.

-
-
-

2. Komunikacija

Komunikacija je centralni deo nastave. Nastavnici moraju da komuniciraju sa decom; deca sa nastavnikom i između sebe.

Prosto rečeno, komunikacija uključuje slanje i primanje poruka. Na primer, poruka bi mogla da glasi:

Uputstvo *Napiši svoje ime u knjizi*

Pitanje *Koji mesec dolazi posle Juna?*

Komentar *Večeras je fudbalska utakmica*

Mišljenje *To si uradio/la vrlo dobro*

Kao što znate, nastavnici moraju mnogo da pričaju. Neke od tih priča imaju za cilj da vode i usmeravaju ponašanje dece. Nekada je to pružiti im nove informacije ili im objasniti nove stvari

Koji još razlozi postoje da nastavnici razgovaraju sa decom?

-
-
-

Ljudi obično šalju svoje poruke pričajući. Ali to nije jedini način komunikacije koji imamo!

Koji su drugi načini na koje možete da koristite za komunikaciju?

-
-
-

Postoji mnogo različitih načina koje ljudi koriste. Vaš odgovor bi mogao da sadrži:

- upotreba gestikulacije – pokazivanje i mimika
- izrazi lica koji pokazuju kada ste zadovoljni, ljuti, zbunjeni
- pogled – da označi sa kim želite da komunicirate; ili da privučete pažnju ljudi na objekte
- slike i simboli
- čitanje i pisanje
- jezički znaci – kao što su oni koje koriste ljudi sa oštećenim sluhom
- pevanje, gluma, ples, dodir

Koji od pomenutih načina se najčešće koristi u vašoj kulturi?

-
-

Koje od ovih sredstava bi se moglo koristiti u upravljanju odeljenjem?

-
-

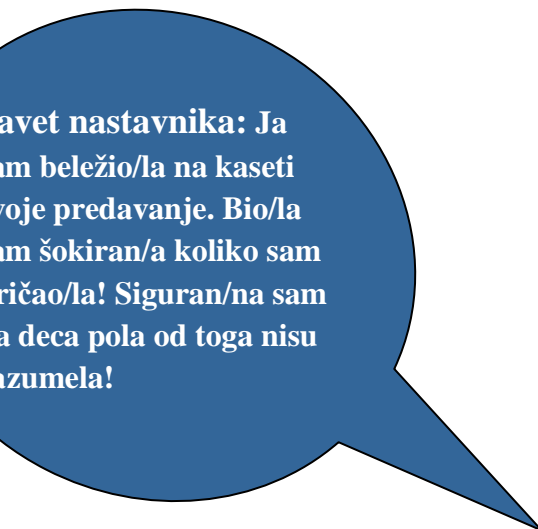
Koji od ovih načina bi mogao da se upotrebi radi pružanja novih informacija?

-
-

Nastavici treba da uspostavlja jmu komunikaciju vrlo jasno dok drže nastavu. Svi učenici su različiti, neki uče najbolje dok gledaju, drugi dok slušaju ili rade. Dobar komunikator uvek koristi različite kanale ili načine za komuniciranje i ponavlja suštinske sadržaje koristeći različite aktivnosti učenja u učionici i van nje.

Nastavnik bi trebalo:

- ▶ Da ga svi učenici jasno vide – bolje je da stoji nego da sedi za katedrom.
- ▶ Da jasno govori i da projektuje svoj glas (blago povišen) ali ne da viče.
 - ▶ Da izgovara jednostavne reči i kratke rečenice.
 - ▶ Da učenicima skreće pažnju na jasne poruke: “slušajte pažljivo” – I da sa njima uspostavi kontakt očima ukoliko je to kulturološki odgovarajuće.
 - ▶ Da ponavlja važne poruke.
 - ▶ Da upotrebljava gestikulaciju i izraze lica zajedno sa jezikom da bi tačno preneo značenje. To je posebno korisno kada se organizuje i upravlja odeljenjem. Ali, isto tako, treba da se koristi i u objašnjavanju ipodučavanju.
- ▶ Proverite sa učenicima da su razumeli. Zamolite ih da vam ponove ono što se rekli ili da prepričaju svojim rečima ono o čemu ste govorili.
- ▶ Ohrabrite decu da vam daju do znanja ukoliko nisu razmela tako što će dići ruku i postavljati pitanja. To bi, takođe, trebalo da radi I kada ne razumeju šta drugi učenici govore.
- ▶ Ohrabrite decu da vam pokažu i da vam daju znak ukoliko ne možete da razaberete šta oni pokušavaju da vam saopšte.
- ▶ Često su drugovi iz odeljenja ili braća i sestre deteta sa posebnim potrebama u stanju da prenesu šta to dete pokušava da saopšti.
- ▶ Naučite lokalni jezik znakova i da prstom spelujete ako imate

Savet nastavnika: Ja sam beležio/la na kaseti svoje predavanje. Bio/la sam šokiran/a koliko sam pričao/la! Siguran/na sam da deca pola od toga nisu razumela!

- ▶ Koristite 'plan četiri tačke' kada podučavate nove veštine: 1. Privucite detetovu pažnju 2. Predstavite aktivnost 3. Posmatrajte detetovo izvođenje 4. Dajte povratnu informaciju. Omogućite da vaša komunikacija bude jasna i odgovarajuća za svaki pojedinačni korak.

Da li postoje i druge promene koje ste napravili ili biste mogli da napravite u načinu komuniciranja sa svojim učenicima ?

-
-
-

**Kako proveravate da li vas učenici razumeju?
Kako proveravate da li se oni međusobno razumeju?**

Kako pokazujete svojim učenicima da ih razumete?

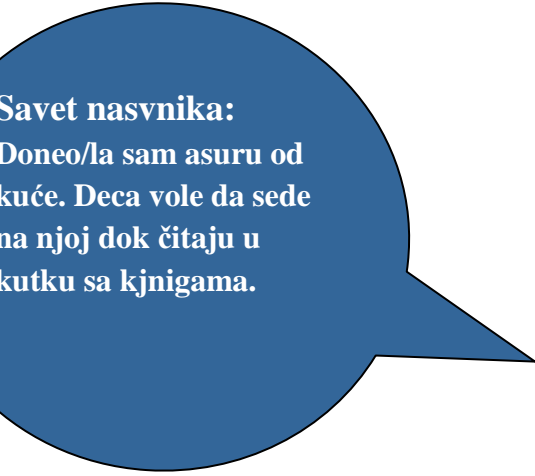
Zapišite promene koje možete da pokušate da učinite u vašoj komunikaciji.

-
-
-

3. Upravljanje učionicama

Dispozicija učionica može pomoći ili ometati učenje učenika. Možda ne postoji mnogo toga što bi nastavnici mogli da učine da izmene svoje učionice. Ali evo nekoliko ideja:

- ▶ Deca sa posebnim potrebama treba da sede blizu nastavnika i table.
- ▶ Pokušajte da napravite raspored u učionici tako da deca mogu slobodno da se kreću, posebno ako neka od njih imaju problem sa kretanjem ili vidom. Isto tako, nekoj deci možda treba dodatno osvetljenje dok druga imaju oči osetljive na svetlost.
- ▶ Dečje klupe ili stolovi mogu se razmestiti tako da deca mogu lakše da rade zajedno i pomažu jedni drugima.
 - ▶ Ukoliko prostor dozvoljava, pokušajte da izdvojite zonu u učionici gde možete da radite sa određenom decom po principu jedan-na-jedan ili u malim grupama na kratko određeno vreme. Ova zona bi mogla da se pregradi pokretnim paravanom da bi se smanjio poremećaj pažnje kod dece.
 - ▶ Preduzmite raznovrsne aktivnosti koje deca mogu da obavljaju kada završe svoje zadatke pre drugih. To može da obuhvata malu biblioteku, radne listove i igre.
- ▶ Radije postavite mape i postere u visini vidnog polja dece a ne visoko na zidu. Koristite krupnija slova, slike i simbole tako da budu lakše vidljivi i razumljivi svoj deci. Takođe možete dodati različite teksture i stvarne predmete za dodirivanje koji će pomoći deci sa oštećenjem vida.
- ▶ Neki vidovi učenja se bolje ostvaruju van učionica. Korišćenje novca za kupovinu hrane može se vršiti u učionici “kobajagi” ali bolje je ako deca imaju priliku da to rade u praksi u stvarnom okruženju. Isto tako i lekcije o biljkama i životinjama mogu se predavati u školskom dvorištu ili na obližnjim farmama.
- ▶ Deci sa oštećenjima vida i sluha može biti teže ako imaju nastavu van učionice. Škole možda moraju za nastavnike da organizuju adekvatne učionice ukoliko imaju takvu decu u svojim odeljenjima naročito ako tek počinju sa školom.

Savet nastavnika:
Doneo/la sam asuru od kuće. Deca vole da sede na njoj dok čitaju u kutku sa knjigama.

Zabeležite promene koje možete da pokušate da učinite u svojoj učionici.

-
-
-

4. Planiranje časa

Dobro je poznato da planiranje časa čini vaše predavanje efikasnijim.

- ▶ Kada planirate jedan čas, mislite na rezultate koje utvrđujete za odeljenje kao celinu a ne za određene pojedince. Vaši individualni planovi će ovde pomoći. Tada ćete biti u stanju da prilagodite čas i rad koji želite da deca obave prema svojim sposobnostima, interesovanjima i motivaciji. Na primer, odeljenje može da radi prosto sabiranje ali jednom učeniku možete dati da uradi pet računskih zadataka a ne deset dok drugi opet može da vrši prosto sabiranje – brojeći predmete u skupovima. Na taj način, na jednom času nastavnik radi na različitim nivoima prema sposobnostima deteta (videti, takođe, studiju slučaja na strani 60).
- ▶ Razmislite o tome kako možete da aktivno uključite decu u predavanje. Na primer, u učenju mernih jedinica, deca mogu da mere jedno drugom visinu!

- ▶ Rad po grupama olakšava učešće svih učenika i predstavlja odličan način odgovora na pojedinačne potrebe. Kod učenika sa posebnim potrebama, možda ćete morati da im date lekciju koja odgovara njihovim potrebama i da ih ostavite da rade na njoj dok podučavate ostatak odeljenja. Međutim, svaki čas trebalo bi da se sastoji od različitih vidova aktivnosti: aktivnosti za celo odeljenje, rad po grupama, rad u parovima, individualni zadaci. Koristite različito grupisanje (mešovite grupe/po sposobnostima/po interesima) i s vremena na vreme menjajte grupe da bi izbegli etiketiranje i ‘strujanje’. Možete više da naučite o nastavnim aranžmanima u UNESCO-vom Resurs paketu za obrazovanje nastavnika.
- ▶ Možda ćete morati da prilagodite tempo časa i količinu materijala koji pokrivete u vremenu koje imate na raspolaganju. Bolje je biti selektivan nego pokušavati da obuhvatite previše materijala.
- ▶ Kao i kod individualnih planova časova, takođe vam je potreban i plan za školski dan. On će pribeležiti alternativne aktivnosti za decu sa posebnim potrebama. Može biti korisno da sa učenicima podelite ovaj plan na početku časova.

Možete li da se dosetite nekih drugih stvari za koje nastavnici treba da naprave plan?

-
-
-

Koje planiranje mislite da treba bolje ili češće da preduzimate?

-
-
-

5. Individualni planovi

Od početka ovog modula, ističemo da je svako dete individua za sebe. Stoga nastavnici treba da imaju na umu individualne potrebe dece kod planiranja časova. Jedan način da se to uradi je imati po jedan Individualni plan za svakog učenika sa posebnim potrebama. To se smatra kao dobra praksa u mnogim zemljama, a u nekim zemljama to je zakonom propisano. Međutim, treba podsetiti da je osnova za planiranje časa plan za celokupno odeljenje, a da individualni plan može poslužiti kao dopuna planu časa da bi se omogućili uspešni rezultati učenja. Individualni planovi mogu se pripremiti za celu školsku godinu, za tromesečje, za pojedinačne časove, itd.

- ▶ Za dete u osnovnoj školi plan utvrđuje posebne nastavne ciljeve u glavnim oblastima nastavnog plana i programa kao što je čitanje i brojanje. Za učenike u srednjim školama, njihovi planovi će obuhvatiti različite predmetne oblasti.
- ▶ Plan treba da se napravi uz konsultaciju sa detetovim roditeljima ili starateljima. Na taj način, oni mogu utvrditi aspekte nastavnog plana i programa za koje misle da su značajni za dete. To će im, takođe, pomoći da se uključe u pomoć detetu kod kuće. Roditelji treba da dobiju svoju kopiju plana. Kod starijih učenika, oni se takođe mogu uključiti u pregled planova. Oni mogu da podele sa vama poteškoće sa kojima se susreću u izradi školskih zadataka.
- ▶ Najbolje je da se planovi naprave na početku svakog semestra. To je vreme da se prekontrolišete detetov napredak u prethodnom tromesečju kao i da se odrede novi ciljevi. Na taj način planovi formiraju dosije detetovog napretka što se može podeliti sa drugim nastavnicima jer se dete kreće kroz školu.
- ▶ Plan utvrđuje detetove sposobnosti u različitim oblastima nastavnog plana i programa. Onda se beleže novi ciljevi učenja na kojima treba raditi. To znači da deca u istom odeljenju pokrivaju nastavni plan i program u različitoj meri.
- ▶ Nastavnici treba da posmatraju ili ocenjuju nivo detetove veštine, njegova interesovanja i posebne potrebe. Utvrdite šta oni sami mogu uraditi sa malo ili nimalo pomoći od strane nastavnika ili vršnjaka. To možete zaključiti iz rada koji obavljaju u odeljenju ili možete poželeti da ‘testirate’ njihove sposobnosti zadajući im zadatke različite težine, od lakih do

Savet nastavnika:
Započeli smo Individualne planove sa decom sa invaliditetom ali ih sada koristimo i sa svim učenicima koji zaostaju u radu. To je donelo promenu!

Isto tako, ako se ciljevi pokažu teško dostižnim, vidite da li zadatak možete da podelite na više manjih koraka i omogućite detetu da radi na njima. Na primer, dete možda nije u stanju da prepozna različite novčiće. Umesto da ga upoznate sa svim novčićima odjednom, počnite sa dva koja se najviše razlikuju; zatim dodajte još jedan par; onda izaberite jedan od tri novčića a potom od četiri novčića i tako dalje sve dok dete ne ovlada zadatkom. Nastavnici obično koriste ovaj “korak-po-korak” pristup ali možda ne sa tako malim koracima kao što je opisano u ovom primeru.

- ▶ Plan, takođe, treba da utvrdi svaki poseban aranžman koji se pokazao korisnim u pomoći detetu u školi, kao što je mesto gde dete sedi, upotreba pomagala i tako dalje.

Ko su deca u vašem odeljenju koja bi mogla da izvuku najveću korist od Individualnog plana?

Sastavite Individualni plan za jedno dete.

On treba da obuhvati najmanje tri oblasti nastavnog plana i programa kao što je čitanje, pisanje i matematika.

6. Individualna pomoć

Po definiciji, deci sa posebnim potrebama potrebna je podrška. Stoga će oni imati više koristi ukoliko se nastava usmeri na njihove posebne potrebe. Ali kako deca mogu da dobiju individualnu podršku? Nije lako ali evo nekoliko ideja za koje su nastavnici zaključili da im pomažu.

- ▶ Kada odeljenje obavlja neku aktivnost, nastavnik može provesti vreme sa jednim ili dva učenika prelazeći glavne tačke lekcije sa njim ili im pomažući da započnu individualni rad koji se odnosi na temu lekcije.

- ▶ Deca se mogu podeliti u grupe po nivoima sposobnosti. Nastavnik može da se kreće od jedne do druge grupe i pomaže im u skladu sa njihovim potrebama. Ovo dobro funkcioniše jer često grupisanje po sposobnostima ima tendenciju da stvara “etiketiranje i deca brzo sebe identifikuju kao “pobednike” ili “gubitnike”. Isto tako, mešovitim grupama zadaci bi trebalo da se prave na takav način da sva deca mogu doprineti datom zadatku.

- ▶ Deci sa posebnim potrebama može se dodeliti par koji ima više sposobnosti i koji može da im pomogne da organizuju rad i da im pomogne kada završi sopstveni rad. To može doneti korist i jednom i drugom učeniku. Ovo je poznato kao “vršnjačko tutorstvo”.

Savet nastavnika:
Uzimam detetu deset minuta od ručka da ispravi zadatak. Učionica je tada mirna i ono ima moju punu pažnju

- ▶ Dva nastavnika mogu da kombinuju odeljenja. Jedan rukovodi celom grupom, dok jedan provodi vreme radeći sa pojedincima ili malim grupama dece kojima je potrebna pomoć.
- ▶ Mogu se angažovati i volonteri koji će pomagati deci u odeljenju. Članovi porodice, majke ili bake i deke možda bi mogli i bili voljni da to rade. To može biti na ograničeni period vremena da se pomogne deci da se smeste u odeljenja ili da ovladaju osnovama određenih predmeta. Volonteri takođe mogu da pomognu i drugoj deci dok predmetni nastavnik radi sa decom sa posebnim potrebama.
- ▶ Može se napraviti raspored časova i za starije učenike u školi da pomognu učenicima sa posebnim potrebama. To može da čini deo njihove obuke o pružanju društvenih usluga.
- ▶ Volonteri ili osoblje koje radi u rehabilitacionim centrima zajednice mogu predstavljati još jedan izvor individualne podrške. Oni mogu biti od koristi kada dete prvi put kreće u školu, jer će poznavati dete i porodicu.
- ▶ Ukoliko vaša škola ima pristup nastavnicima za podršku ili nastavnicima specijalistima, oni se mogu pozvati da pomognu nastavnicima u planiranju časova i odgovarajućim nastavnim pristupima. Oni mogu i s vremena na vreme da pružaju individualnu podršku u učionicama.
- ▶ U većini bogatih zemalja asistente nastavnika zapošljava škola za rad u učionicama. Dobra komunikacija i prethodno planiranje između nastavnika i asistenata je od suštinskog značaja. U isto vreme prisustvo asistenta može da spreči dete sa posebnim potrebama da bude aktivan učesnik u odeljenju ukoliko se časovi ne planiraju na takav način da sva deca mogu da budu deo grupe.

Da li postoje drugi načini na koje može da se pruži individualna pomoć ?

Pribeležite one koji su vam najprihvatljiviji kao nastavniku.

7. Pomoćna sredstva

Dečije poteškoće se po neki put mogu prevazići korišćenjem posebnih pomagala i opreme radi prevazilaženja posebnih oštećenja. Očigledni primeri su naočare za poboljšanje vida; štake i invalidska kolica za lakše kretanje kroz školu i slušni aparati. Kod mlađe dece, nastavnici bi trebalo da budu sigurni da deca nose naočare i slušne aparate. Takođe, moraju da vode računa o njima jer se mogu lako polomiti.

Postoje i drugi oblici pomagala za koje nastavnici mogu da utvrde da su korisna.

Mi smo ih podelili u pet grupa. U razvijenijim zemljama, ona se mogu od dobavljača kupiti već gotova za upotrebu. Međutim, moguće ih je naći i jeftinije.

Detalji za njihovu izradu mogu se naći u nabrojanim knjigama. Stariji učenici u školi mogu praviti ova pomagala kao deo školskog zadatka.

Deca bi trebalo da imaju pomagala i kod kuće i u školi.

Škola bi trebalo da osnuje "biblioteku" pomoćnih sredstava tako da i nastavnici mogu među sobom da ih razmenjuju.

► **Nastavna sredstva:** Nastavnici obično koriste takva sredstva na časovima. Ona mogu da obuhvataju kartice za pomoć pri čitanju; zidne mape i slike. Vreme utrošeno za pravljenje sredstava je vredno toga jer ona predstavljaju veliku pomoć u učenju. Šta više, ta sredstva često mogu da se koriste kod ostale dece i da ih dele drugi nastavnici. Za njih ne treba puno novca jer mogu da se naprave od ostataka materijala. Svaki nastavnik poseduje veštine za pravljenje korisnih nastavnih sredstava ali možda im manjka samopouzdanje. Praksa pomaže. Učenici mogu da pomažu u pravljenju sredstava.

Kod dece koja imaju poteškoće u učenju, možda ćete morati da koristite veća slova ili opipiljive nagoveštaje i tako im pomognete.

Savet nastavnika:
Naša škola je imala dan kada smo pozivali članove porodice i volontere zajednice da dođu i pomognu nam da napravimo pomagala.

- ▶ **Igračke:** Dijapazon igračaka za mlađu decu može se napraviti od ostataka materijala. To uključuje zvečke, lutke, slagalice i muzičke instrumente. Takođe i igre kao što su domine mogu da se naprave veće sa uzdignutim tačkicama da bi se pomoglo deci sa oštećenjima vida ili intelektualnom smetnjom.

- ▶ **Oprema učionice:** Nastavnici mogu sami da prave opremu da bi pospešili učenje. Na primer, stavljanje sunderaste gume oko olovaka da ih deca mogu lakše dohvatiti; pravljenje abakusa od poklopaca sa flaša da bi se pomoglo deci da broje ili pravljenje lenjira sa većim brojevima za decu sa oštećenjima vida.

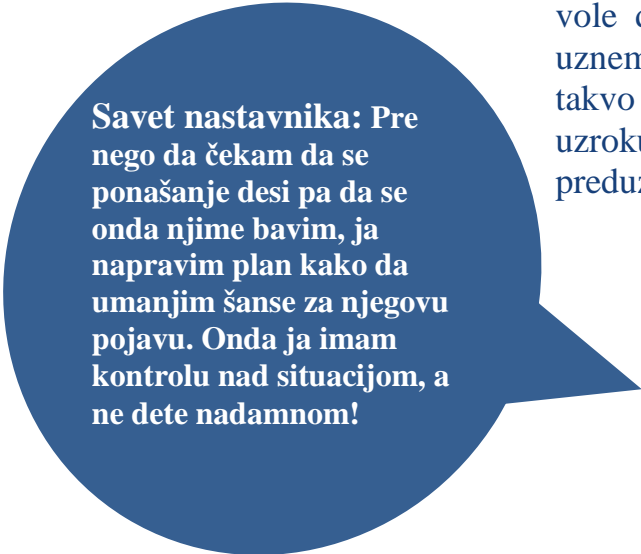
- ▶ **Nameštaj u učionici:** Deca sa telesnim oštećenjima mogu imati problema sa sedenjem. Ona mogu imati koristi od posebnih stolica ili stajaćih okvira koji ih pravilno podupiru. Oni se mogu napraviti po veoma niskoj ceni u tehnici papermaše ili od piljevine.
- ▶ **Pomagala za kretanje:** Različita pomagala se mogu napraviti po niskoj ceni da se pomogne deci da se lakše kreću. Ovo uključuje kolica, ramove za kretanje i štake za decu sa poteškoćama u hodanju i nabavku štapova za slepu i slabovidu decu.

8. Upravljanje ponašanjem

Neki učenici mogu remetiti čas. Ali deca treba da nauče da se ponašaju na društveno prihvatljiv način.

- ▶ Svi nastavnici (i drugi) uključeni u rad sa učenicima u školi treba da se dogovore o zajedničkom stavu u odnosu na dečje ponašanje, posebno o korišćenju nagrada i kazni.
- ▶ Možete li da utvrdite uzrok dečjeg ponašanja? Da li deca pokušavaju da izbegnu rad koji smatraju teškim za njih? Da li vole da privlače pažnju druge dece i nastavnika? Da li su uznemireni zato što su gladni? Zapažanje i beleženje kada se takvo ponašanje javlja može dati neke nagoveštaje o njegovom uzroku i koju meru koja je najprikladnija za vas treba da preduzmete.
- ▶ Učenici će često pokazati upozoravajuće znake početka uznemiravajućeg ponašanja. Ako možete da ih prepoznate, pokušajte da ga odvratite: na primer, priđite mu bliže i stavite ruku na njegovo rame dok nastavljate sa časom. Ili dajte mu da uradi nešto za šta znate da je sposobno i u tome uživa: na primer, da podeli odeljenu knjigu.
- ▶ Dete može imati koristi od kraćeg školskog dana ili da ima vreme kada može da se odmori. Bolje je da se učenik ponaša dolično sve vreme dok je na času nego da bude na času i ponaša se nedolično.

Savet nastavnika: Pre nego da čekam da se ponašanje desi pa da se onda njime bavim, ja napravim plan kako da umanjim šanse za njegovu pojavu. Onda ja imam kontrolu nad situacijom, a ne dete nadamnom!

Dužina vremena koje dete provede na času može se postepeno povećavati. Ova strategija može biti korisna kada prvi put upoznajete decu sa posebnim potrebama sa novim odeljenjima.

- ▶ Možete da premestite dete na drugo mesto u okviru odeljenja. Deca koja naginju trčkanju unaokolo mogla bi da sede do zida ili između dva ili više učenika tako da ne mogu tako lako da izlaze. Bolja strategija je da aktivnoj deci date sadržajne zadatke kao što je da dele radne sveske i čiste učionicu tako da se tendencija trčanja unaokolo usmeri ka doličnom ponašanju.
- ▶ Nastavnici treba da nagrade dete kada se ona ili on dolično ponašaju i kada uspešno obave radni zadatak. Radite to kroz pohvalu i priznanje odeljenja. Bilo koji plan koji se bavi nedoličnim ponašanjem MORA da uključi podsticanje pozitivnog ponašanja. U suprotnom deca uče ono što ne treba da rade ali ne uče ono što treba da rade.

- ▶ Nagrade obično najbolje funkcionišu kada celo odeljenje dobije ‘čast’ za dobro ponašanje. To vrši ‘pritisak vršnjaka’ na problematične učenike da se dolično ponašaju.
- ▶ Koristite boju glasa, izraze lica i kratke, jednostavne rečenice da prenesete nezadovoljstvo đачkim ponašanjem. Ostanite smireni i pod kontrolom.
- ▶ Kazne su efikasne samo ako deca mogu da razumeju vezu između kazne i njihovog ponašanja i ako je to nešto što ona ne vole. Ako dete izbacite iz učionice, to za dete koje izbegava da radi školske zadatke, može da bude nagrada! Isto tako, ne koristite dodatne školske zadatke kao kaznu. Dete će tada da ih poveže sa lošim ponašanjem!
- ▶ Ne pretite detetu ukoliko ne možete da sprovedete tu pretnju i ukoliko niste spremni da to učinite. Jasno stavite do znanja detetu koje su posledice njegovog ponašanja. Na primer, ukoliko udari nekog drugog učenika, da li će tada ostati u učionici za vreme ručka i neće se igrati napolju.
- ▶ Čuvajte se od prenošenja svog autoriteta na druge. Na primer, poslati problematično dete kod direktora škole šalje poruku da vi niste toliko važni kao glavni. I vi i direktor škole treba zajedno da vidite dete.
- ▶ Razgovarajte sa učenicima kako ponašanja mogu da utiču na njih međusobno. Korišćenje glume i uloga mogu učenicima da pomognu da dožive i oslobode svoje emocije.
- ▶ Saznajte od porodice da li se dete isto ponaša i kod kuće. Ako je tako, planirajte sa starateljima zajednički pristup reakcije na takvo ponašanje.
- ▶ Zapamtite: metoda koja prolazi kod ponašanja jednog učenika ne mora da prolazi i kod drugog. Planirani i dosledni odgovori su ključni za uspeh.
- ▶ Kod posebno grubog ponašanja, dete može biti isključeno iz odeljenja da radi sa drugim odraslim licem. Međutim, ova strategija mora činiti deo plana u kome se gore pomenute sugestije uklapaju. U suprotnom, učenik može koristiti ponašanje da se isključi iz školskog rada. Isključivanje iz odeljenja trebalo bi da bude poslednje utočište.
- ▶ Srednje škole posebno treba da izrade politiku privremenog udaljenja i izbacivanja dece iz škole zbog njihovog

- ▶ Neko dečje ponašanje se dešava zbog emocionalnih problema ili reakcija na loša iskustva. Deca mogu imati koristi od odlaska kod specijalista koji mogu biti u stanju da im pomognu da prepoznaju i pomognu da reše uzroke za takvo ponašanje.

Da li postoje i drugi načini za upravljanje dečjim ponašanjem?

-
-
-

Za koje metode mislite da mogu da pomognu vašim učenicima?

-
-
-

Da li u vašoj školi postoji politika privremenog udaljavanja ili izbacivanja iz škole? Koje promene su neophodne za decu sa posebnim potrebama?

-
-
-

9. Zajednički rad

Od nastavnika ne treba očekivati da rade prepušteni sami sebi. Evo nekoliko načina na koji nastavnici mogu dobiti savete i pomoć.

- ▶ Zamolite druge nastavnike u školi za savet. To ne znači da će to postati svakodnevna praksa niti je znak vašeg neuspeha! Možete mnogo naučiti jedni od drugih. Grupa nastavnika može se sastajati jednom nedeljno na 30 minuta. Svake nedelje, po jedan nastavnik ukratko predstavlja određen problem: to može biti pitanje pronalazačenja odgovarajućeg metoda za izvršavanje nastavnog zadatka, upravljanje ponašanjem učenika itd. Drugi nastavnici predstavljaju svoje ideje za moguće načine rešavanja tog problema. Nastavnik koji je predstavio problem, tada treba da odabere predloge koji najviše obećavaju. Direktori imaju važnu ulogu u razvoju inicijativa poput ovih.
- ▶ Neko vreme posmatrajte kako drugi nastavnici upravljaju svojim razredima i pozovite kolege da dođu da posmatraju kako vi izvodite nastavu. Zajedno možete da prodiskutujete o tome šta vi smatrate da je bilo dobro, kao i oblasti u kojima možete postići unapređenje.
- ▶ Škola može poslati nastavnike na raspoložive kurseve obuke. Posle obuke oni mogu napraviti prezentaciju za druge nastavnike i sa njima podeliti sva stečena znanja.
- ▶ Raspitajte se da li na lokalnom nivou postoje stručnjaci za decu sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, na primer osoblje koje učestvuju u projektu rehabilitacije u zajednici ili u školama za decu sa posebnim potrebama. Pokušajte da stupite u kontakt sa njima i dobijete njihov savet. Dobro bi bilo da vas oni posete u školi da vide decu i upoznaju se sa načinom na koji držite nastavu.
- ▶ U nekim zemljama prosvetne vlasti su obezbedile nastavnike za podršku deci sa posebnim potrebama. Oni mogu raditi u jednoj školi ili pokrivati nekoliko škola. Oni mogu raditi sa nastavnicima razredne nastave na prilagođavanju nastavnog plana i programa i nastavnim metodima. Oni mogu raditi sa učenicima pojedinačno ili sa grupom učenika. Nastavnici bi trebalo da se potrudite da posmatraju ove sesije i rade zajedno sa nastavnicima za podršku deci sa posebnim potrebama u planiranju kako da uključe ove časove u svoje učionice.
- ▶ Ima sve više knjiga i časopisa o podržavanju učenika sa

et za nastavnike:
imamo
entekoji predaju
oli, pitam ih za
t, pošto oni uče
o najnovijim
ama!

**Da li postoje još neki ljudi u školama ili obrazovnom sistemu od kojih biste mogli da potražite savet?
Navedite imena ljudi koje ćete koristiti kao savetnike?**

■

■

- ▶ Obrazovni resurs paket UNESCO za nastavnike sadrži mnog praktičnih predloga.

Nemojte činiti suviše

Kao što ste videli, postoji mnogo načina na koje nastavnici mogu da prilagode svoju praksu da bi bolje izašli u susret potrebama dece sa problemima u učenju. Ali, na kraju želimo da naglasimo tri stvari.

- ▶ Kod neke dece, moraćete da izvršite samo neka prilagođavanja; drugima možda treba više. Čak i deci sa očigledno istom vrstom teškoća verovatno su potrebni različiti nivoi pomoći. Upoznajte se sa decom i vaš odgovor treba da bude u skladu sa tim.
- ▶ Pazite da ne činite suviše za dete. Dete mora da uloži trud u učenje, baš kao i nastavnik. Postepeno smanjujte pomoć i očekujte više od deteta.
- ▶ Nemojte zanemariti drugu decu u razredu dok se bavite detetom sa posebnim potrebama. Pokušajte da obezbedite da se planiranim aktivnostima obuhvate sva deca. Odvojite vreme na kraju svake nedelje da ponovo pregledate sve šta se dogodilo. Zatim možete vršiti prilagođavanje za narednu nedelju.

Ponovno ispitivanje načina na koji predajete gradivo

Ponovo pročitajte odgovore koje ste dali na pitanja postavljena u ovoj jedinici i odgovorite na pitanja dole:

Ukratko predstavite promene koje ćete izvršiti u načinu na koji predajete da biste pomogli deci sa posebnim potrebama.

Ako možete, poredajte ih po važnosti, počev od promene za koju smatrate da je najvažnija.

Zatim pokušajte da odredite vrstu podrške i smernice koje bi vam pomogle da izvršite te promene.

Kako ove promene mogu biti od koristi za svu decu?

Pokušajte da uporedite vaše odgovore sa odgovorima vaših kolega u istoj školi.

Promene koje treba da izvršim su sledeće:

1.

2.

3.

Pomoć i podrška koji su mi potrebni:

■

■

Od ovih promena korist u učenju imaju sva deca:

■

■

Deo 2. Ispiti

U ovom delu ćemo razmotriti kako se deci sa posebnim potrebama može pomoći kada su ispiti u pitanju.

Ispiti su provera onog što je učenik naučio. Ali polaganje ispita za učenike znači mnogo više. Oni moraju biti sposobni da se pripreme, da pročitaju ispitna pitanja, da se pismeno izraze i da brzo pišu. Deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju mogu pasti na ispitu pre zato što ne mogu urade te stvari, nego zato što ne znaju predmet iz kojeg se testiraju. Isto tako, neka deca su se rđavo pripremila za polaganje ispita zbog porodične situacije i malih očekivanja.

Stoga, da bismo bili pravedni prema tim učenicima kada su ispiti u pitanju, nekad je možda potrebna posebna organizacija. Evo primera kako se to radi u svetu.

- ▶ Učenicima se da više vremena da rade ispit. Na primer, dodatnih 60 minuta ako je reč o dvosatnom ispitu.
- ▶ Učenicima se čitaju pitanja i oni mogu diktirati svoje odgovore nastavniku koji to zapisuje, a ocenjivanje vrši drugi nastavnik. Učenici mogu takođe diktirati svoje odgovore na kaseti. To može pomoći deci koja imaju ozbiljne probleme sa vidom, kao i deci sa fizičkim smetnjama koje utiču na kretanje ruku.
- ▶ Učenici polažu ispite za manje predmeta.
- ▶ Učenici polažu samo jedan ispit na dan. Ispiti imaju veći prored.
- ▶ Deo ispita predstavlja praktični test tako da učenici mogu da pokažu svoje znanje bez upotrebe jezika.
- ▶ To je bolji test znanja za one učenike sa smetnjama u govoru.

Da li takva organizacija daje učeniku sa posebnim potrebama nepravednu prednost nad drugim učenicima? Prodiskutujte o odgovoru na ovo pitanje sa drugim nastavnicima.

Postoje drugi načini na koje se može testirati znanje učenika, bez pismenog polaganja i polaganja ispita na određenom mestu u određeno vreme.

Najuobičajenija alternativa je putem kontinuiranog ocenjivanja. Učenje učenika se ocenjuje tokom čitave školske godine. To može biti u različitim oblicima. Na primer:

Portfolio radova Učenik vodi mapu ‘najboljih’ radova koje je završio/la u toku školske godine, na primer radne listove i završene zadatke. To je slično svim onim zadacima koje smo zatražili da uradite u ovom modulu.

Rad na projektima Od učenika se traži da ostvare niz projekata da bi se testiralo šta su naučili. To može biti samostalno čitanje, preduzimanje ‘istraživanja’, kao i pisanje izveštaja. To je ekvivalentno pisanju eseja i izveštaja, što se traži od studenata koji se obučavaju za nastavnike.

Direktno posmatranje Nastavnici mogu posmatrati učenike dok izvršavaju različite zadatke i ocenjivati njihov rad po pripremljenim skalama. Ove ocene se mogu proveriti od strane drugih nastavnika. Ovaj metod je posebno koristan za praktične predmete. Tutori sa nastavničkih fakulteta koriste ovaj metod kada obilaze studente na nastavničkoj praksi.

Funkcionalno ocenjivanje Ovo ocenjivanje je u obliku liste sposobnosti koje učenik treba da pokaže. Posebno je pogodno za praktične i stručne predmete, kao što su krojački i stolarski zanat. Učenik mora da dokaže da može da kompetentno vlada veštinama koje se traže u alatu za ocenjivanje. Kada polažete vozački ispit, ispitivač koristi ovaj pristup.

Samoocenjivanje učenika Ovo je oblik ocenjivanja gde učenici sami ocenjuju koliko su naučili i napredovali različitim sredstvima. To daje povratne informacije i učenicima i nastavnicima. Učenicima je možda potrebna izvesna praksa pre nego što mogu da ocene svoje postignuće na odgovarajući način.

Svi ovi pristupi više odgovaraju učenicima sa posebnim potrebama pošto omogućavaju učenicima pristup dodatnoj pomoći i dodatnom vremenu koje im je možda potrebno. I zaista, neki tvrde da su ovi oblici ocenjivanja pravedniji za sve učenike.

Ali do ovih promena neće brzo doći. Polazna tačka jeste da nastavnici prilagode školske testove učenicima. Ovde mogu eksperimentisati sa novim pristupima i preraditi ih tako da metodi budu nepristrasni za sve učenike, kao i validan test znanja učenika.

Nastavnici imaju malu kontrolu nad ispitima koje sastavi Vlada. Međutim, ova pitanja treba da budu predmet debate na nacionalnom nivou i nastavnici treba da imaju suštinsku ulogu u tome. Do promene neće doći ukoliko se jasno ne naglasi koliko je to potrebno. U Južnoj Africi, na primer, obrazovni sistem se sve manje oslanja na ispite, a sve više okreće ka kontinuiranom ocenjivanju.

Ali, čak i sa postojećim sistemima ispitivanja, treba imati na umu da su mnoge osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju završile fakultet i postale uspešni lideri u svetu privrede, prosvete i politike. Možete ih pozvati da govore vašim učenicima i kolegama. Od njih možete mnogo da naučite.

Kratak pregled Jedinice

- ▶ Kao što su mnogi nastavnici otkrili, bavljenje različitošću među učenicima jednostavno znači postati bolji nastavnik!
- ▶ To znači korišćenje svih veština koje ste stekli kao nastavnik, ali mnogo svesnije i konzistentnije.
- ▶ Ideje navedene u ovoj jedinici mogu se primeniti na sve učenike, a posebno na one koji se možda sučeljavaju sa problemima u učenju. One nisu namenjene samo učenicima sa posebnim potrebama.
- ▶ One zaista zahtevaju od nastavnika da uvedu promene u svoju praksu i da provode više vremena u planiranju i pripremi. Ali to čini njihov posao u učionici lakšim!
- ▶ Nastavnici kažu da im mnogo više zadovoljstva u obavljanju posla donosi to kada vide kako deca napreduju. Kao što reče jedan nastavnik: 'To je naš doprinos građenju nacije'.
- ▶ Promene su možda isto toliko potrebne u sistemu polaganja ispita da bismo bili fer prema deci sa posebnim potrebama.

JEDINICA 4

Zajednički rad

Jedinica 4: Pregled

*Kad pređete
ovu jedinicu, znaćete sledeće*

- ▶ Kako se škole mogu udružiti da pomažu i jedna drugoj i svojim nastavnicima u promovisanju inkluzivnog obrazovanja.
- ▶ Treba promeniti kulturu škola da bi radile aktivno sa svojom zajednicom.
- ▶ Veze koje treba uspostaviti sa drugim grupama u vašoj zajednici. To obuhvata roditelje i staratelje, zdravstveno osoblje, radnike u zajednici, organizacije osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju i nosioce podrške u zajednici koji mogu pomoći učenicima da pronađu posao kada završe školu.
- ▶ Praktični načini na koje nastavnici i škole mogu raditi zajedno sa drugim grupama u zajednici.

Sadržaj

- ▶ **Deo 1** opisuje načine na koje škole u jednom okrugu mogu pomagati jedna drugoj.
- ▶ **Deo 2** razmatra koje su to promene potrebne u kulturi škola.
- ▶ **Deo 3** predstavlja ideje za rad sa pet grupa u zajednici koje mogu pomagati nastavnicima. To su sledeće grupe:

Deo 1. Zajednički rad škola

Na izazov obrazovanja za SVE ne može odgovoriti samo jedna izolovana škola. To podrazumeva pre svega aktivnu saradnju i učešće svih škola u jednom okrugu – predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola. To je od suštinske važnosti da bi se obezbedio kontinuitet u obrazovanju dece sa posebnim potrebama.

Mnogo dobrog posla ostaće nezavršeno ako učenik mora da promeni školu, a škola koja ga prima nije pripremljena da se prilagodi njegovim potrebama.

Saradnja među školama je još važnija kada se u jednom okrugu nalaze specijalne škole. Kada obične i specijalne škole rade zajednički, učenici i nastavnici u obe vrste škola biće na dobitku.

Međutim, tradicija u mnogim zemljama je takva da se od svake škole očekuje da bude sama sebi dovoljna, sa malo kontakta i komunikacije između nastavnika i učenika van takmičarskih igara.

Prosvetne vlasti, naravno, treba da prednjače u spajanju škola. Ali ako do toga nije došlo, onda nastavnici, a posebno direktori moraju da pokrenu stvari sa mrtve tačke.

Evo nekoliko ideja iz čitavog sveta za negovanje partnerstava između škola u uzajamnom podržavanju i naporima za postizanje inkluzivnog obrazovanja.

- ▶ Direktori škola i predstavnici školskih upravnih odbora sastaju se bar jednom godišnje da razmotre pitanja od zajedničkog interesa. To može obuhvatati ispitivanje da li su sva deca u okrugu upisana u školu, prijem dece sa posebnim potrebama, fizički pristup zgradama i opremi; obuku osoblja i pomoć nastavnicima i deci.
- ▶ Isto tako, nastavnici mogu posećivati druge škole da se upoznaju sa njihovim inicijativama koje su preduzeli u svojim učionicama radi uključivanja sve dece.
- ▶ Škole mogu pokušati da u svom okrugu ustanove zajednički resursni centar za nastavna pomagala i opremu, knjige, časopise i video programe koje mogu koristiti nastavnici i porodice. Bilo bi idealno kada bi to bilo povezano sa lokalnim nastavničkim fakultetom.
- ▶ Nastavnici se mogu pozajmljivati drugoj školi za izvesno vreme. Na primer, nastavnik iz specijalne škole može otići u susednu osnovnu školu da pomogne u radu tamošnjem nastavnom osoblju. To može trajati izvesno vreme – dve nedelje – ili jedan danu nedelji u toku tromesečja. Takođe, nastavnici iz običnih škola mogu se pozajmiti specijalnoj školi ili jedinici.

- ▶ U nekim zemljama prosvetne vlasti obezbedile su nastavnike za podršku učenicima sa posebnim potrebama. Oni mogu pokrivati nekoliko škola. Ovi nastavnici za podršku mogu zakazivati sastanke nastavnika; organizovati razmenu nastavnika i obuku za grupe nastavnika iz svih škola za koje su zaduženi.
- ▶ Grupa nastavnika sakupljenih iz svih lokalnih škola može se sastati da radi na temama od zajedničkog interesa i potreba za razvoj škola sa većim stepenom inkluzivnosti: kao što je prilagođavanje nastavnog plana i programa, nastavnih metoda i ocenjivanje znanja. Ove radne grupe treba da budu fokusirane na određena pitanja i vremenske rokove. Sa proizvodom njihovog rada mogu da se upoznaju sve škole. To znači da se obavlja posao koji samo jedna škola ne bi mogla da obavi, što sobom donosi utvrđenu politiku i procedure koje se deli sa svim školama.
- ▶ Ako nastavnici iz jedne škole pohađaju kurs obuke, kada završe obuku i vrate se u svoje škole, mogu postati podrška nastavnicima u drugim školama u okrugu; na primer, svojim izlaganjem na sastanku nastavnika ili roditeljskom sastanku, ili mogu organizovati obuku za lokalne nastavnike.
- ▶ Grupe škola na jednom području mogu pozvati lokalne 'eksperte' da predstave radionice za obuku za svoje osoblje. Ovi eksperti se mogu naći na nastavničkim fakultetima, univerzitetu, u Ministarstvu prosvete ili nevladinim organizacijama (NVO). U kombinaciji sa drugim školama, takvi događaji će privući dovoljan broj učesnika i opet će se graditi mreže među nastavnicima.
- ▶ Mogu se takođe podsticati razmene učenika iz specijalnih i običnih škola. To može obuhvatati mnoge oblike: posete povodom društvenih događaja, kao što su koncerti i zajednički časovi, kada su u pitanju određeni predmeti – poput likovnog, fizičkog i muzičkog vaspitanja. Škole koje su fizički blizu mogu oformiti razred u svojim prostorijama da bi povećale neformalne kontakte svojih učenika. Takođe, neka deca iz specijalnih škola mogu ići na neke ili sve časove u običnu školu. Takva vrsta aranžmana može se menjati sa potrebama dece. Deca mogu provoditi više ili manje vremena u oba okruženja.

U **Amanu, Jordan**, šest privatnih škola je osnovalo grupu za podršku nastavnicima. Pet godina kasnije u projektu je učestvovalo petnaest škola. Cilj grupe je da pomažu jedni drugima putem vođenja debata o problemima, teškoćama i uspesima vezano za njihov rad. Oni takođe pozivaju druge stručnjake u srodnim oblastima da učestvuju na njihovim sastancima i daju svoje stručno mišljenje. Svakih šest nedelja se održava jedan dvočasovni sastanak. Sastanci se održavaju svaki put u drugoj školi domaćinu. O svakom sastanku se vodi zapisnik i šalje svim članovima mreže podrške.

Među pitanjima o kojima se raspravlja jeste rad sa roditeljima na prihvatanju detetovih teškoća; ocenjivanje učenika u odnosu na njih same i njihove vršnjake; kako se ponašati prema učenicima tinejdžerima kada dođu u više razrede; potrebe za obukom zaposlenih nastavnika i osnivanje profesionalnog udruženja nastavnika za decu sa posebnim potrebama koji rade u inkluzivnim školama.

Da li možete predložiti i druge načine na koji škole mogu pomagati jedna drugoj?

■

■

Koje od ovih ideja se mogu primeniti u školama u vašem okrugu?

■

■

UNESCO **Obrazovni resurs paket za nastavnike:**
Posebne potrebe u učionici daje dalje informacije o školama koje se menjaju.

Deo 2. Kultura škola

Nastavnici mogu pomoći učenicima sa posebnim potrebama u školi na mnogo načine. Ali oni ne smeju biti prepušteni sami sebi. Oni moraju da rade u saradnji sa roditeljima, zdravstvenim osobljem, radnicima u zajednici i organizacijama lica sa invaliditetom i smetnjama u razvoju.

To može značiti promenu kulture škola. U mnogim zemljama škole nemaju tesnu saradnju sa tim grupama.

Ali ovaj stav se menja.

- ▶ Život dece se ne može prosto podeliti na 'život u školi', 'život kod kuće' i 'život u zajednici'. Problemi u jednom aspektu njihovog života utiću na druge.
- ▶ Škola je faza u životu deteta. Treba uspostaviti veze između škola i službi za decu i porodicu u predškolskom uzrastu. Isto tako, škole moraju pomoći u pripremi učenika za život posle škole.
- ▶ Veštine koje su potrebne za uspešan život u društvu ne mogu se naučiti samo u školskoj zgradi. One se moraju učiti u čitavoj zajednici.
- ▶ Obrazovanje je zadatak svih i nastavnici se ne smeju prepustiti samima sebi.

Da li možete da navedete još neki razlog zašto škola mora da bude tesno povezana sa svojom zajednicom?

■

■

Kako početi

Kultura i tradicija škole se ne menjaju brzo. To ne može učiniti samo jedna osoba. Ljudi od uticaja moraju podržati promenu. Ti ljudi su:

- Direktor
- Školski upravni odbor
- Školski inspektori
- Nastavnici višeg zvanja u školi
- Političari na lokalnom i centralnom nivou

Ali ni ovi važni ljudi ne mogu sami promeniti stvari. Nastavnici, roditelji, pa čak i učenici moraju to želeti!

Ove grupe moraju da međusobno komuniciraju da bi došlo do promena. To znači sledeće:

- ▶ Nastavnici se moraju sastajati da bi razmatrali svoju viziju škole i njenog mesta u zajednici.
- ▶ Školski upravni odbor treba da se sastaje sa nastavnicima.
- ▶ Održavanje sastanaka sa roditeljima.
- ▶ Održavanje debata sa prosvetnim zvaničnicima, kao što su inspektori.

Ishod može biti dogovorena politika o povezanosti škole sa širom zajednicom. To pomaže ljudima van škole da razumeju promene do kojih je došlo. To takođe omogućava pojedinim nastavnicima da rade sa drugim ljudima van škole.

Primeri

Specijalna škola u ruralnom delu **Južne Afrike** naporno radi na ostvarivanju jednog projekta u zajednici. Oni su pokrenuli program za podizanje svesti kada su u pitanju osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju. Nastavnici iz specijalne škole rade sa lokalnim običnim školama na jednoj predstavi. U radu na predstavi su angažovana deca sa invaliditetom i smetnjama u razvoju iz specijalne škole i deca iz običnih škola na tom području. Oni izvode predstavu nedeljom u crkvama na tom području. Oni imaju majice na kojima se nalazi odštampana poruka 'Invaliditet ne znači nesposobnost' na engleskom i lokalnom zulu jeziku. Ove majice se prodaju u zajednici. Ova predstava ima veliki uticaj u zajednici. Oni više ne moraju da pitaju za dozvolu da bi obukli tu majicu, oni se sada pozivaju da je pokažu u različitim prilikama.

Da li u vašoj školi postoji jasna politika za uspostavljanje veza sa zajednicom?

Ako takve politike nema, koji su to prvi koraci koje biste mogli da preduzmete da do takve politike dođe?

■

■

Deo 3. Grupe u zajednici

U ovom delu ćemo navesti ideje za rad sa pet grupa u zajednici. Možda su neke ideje kod vas već sprovedene u praksi, ali postoje i drugi predlozi koje biste mogli da isprobate.

To je od suštinske važnosti za rad nastavnika sa drugim grupama na određenim pitanjima. Na primer:

- ▶ Prevoz dece u školu i iz škole. Deca sa fizičkim smetnjama i slabovida deca, kao i deca sa intelektualnim smetnjama možda ne mogu da idu u školu sama. Stvari treba organizovati tako da se obezbedi da ova deca stignu do škole bezbedno. Takođe, neka deca možda moraju da peške pređu velike udaljenosti i u školu stižu umorna.
- ▶ Oko zdravstvene i fizičke dobrobiti dece moraju se angažovati i drugi ljudi.
- ▶ Šta se dešava kada deca odlaze kući iz škole? Nastavnici više nisu odgovorni za njih, ali ih moraju 'predati' drugim ljudima koji mogu preuzeti ovu odgovornost.

Pored toga, drugi ljudi mogu pomoći deci u učenju a nastavnicima da obavljaju svoj posao. Dakle, postoje veoma dobri razlozi zašto nastavnici moraju da rade u partnerstvu sa drugima. Evo nekoliko ideja za tako nešto.

Rad sa porodicom

Deca postižu najbolje rezultate kada je porodica zainteresovana za njihovo obrazovanje. Neki roditelji ili staratelji možda oklevaju da kontaktiraju nastavnike misleći da smetaju. Ili možda imaju rđavo iskustvo u školi.

I roditelji i deke i bake su verovatno ljudi koji najbolje poznaju dete. Oni su dobar izvor saveta za nastavnike i osobe koje deci najviše pomažu.

- ▶ Roditelji treba da su dobrodošli u školama. Evo nekoliko ideja koje koriste škole širom sveta. Neki roditelji više žele da se angažuju od drugih. Počnite od roditelja koji imaju dobru volju i koristite ih da podstaknete druge da se pridruže.
- ▶ Roditelji se pozivaju da se sastanu sa detetovim nastavnikom bar jednom godišnje da razmotre napredak deteta.
- ▶ Roditelji se angažuju u izradi individualnog plana obrazovanja za dete sa posebnim potrebama.

- ▶ Izveštaji o napretku dece dostavljaju se roditeljima na kraju svakog tromesečja.
- ▶ Nastavnici su voljni da posete porodicu kod kuće. To im omogućava da vide kako dete živi.
- ▶ Roditelji se pozivaju da posete razred njihovog deteta. Tako mogu da se upoznaju sa nastavnim metodima koji se koriste u razredu.
- ▶ Roditelji mogu obogatiti kulturnu i etničku različitost u školama konsultovanjem sa njima oko prakse koja se koristi u školi i angažovanjem u posebnim događajima i svečanostima na kojima se slavi njihova kultura.
- ▶ Roditelji se podstiču da pomažu deci u izradi domaćih zadataka. Od njih se može tražiti da se potpišu na detetovom radu.
- ▶ Dete nosi svesku od kuće do škole svakog dana ili bar svake nedelje. Nastavnici i roditelji mogu razmenjivati informacije o detetovom radu u školi i učenju.
- ▶ Od roditelja se traži da pomognu u vanškolskim aktivnostima, kao što su sport, hor i školski izleti.
- ▶ Za roditelje se mogu organizovati kratki kursevi obuke. Oni treba da budu fokusirani na praktične aktivnosti koje roditelji mogu da koriste kod kuće da bi deci pomogli da nauče nove veštine. Nastavnici mogu organizovati posetu određenih predavača da dođu na kurseve.
- ▶ Roditelji se mogu pozvati da se pridruže nekim od kurseva obuke koji se organizuju za nastavnike.
- ▶ Roditelji se mogu dovesti u kontakt sa nacionalnim udruženjima roditelja dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju. Oni često imaju knjižice koje mogu poslati roditeljima. Oni mogu imati lokalne ogranke kojima se roditelji mogu pridružiti.
- ▶ Roditeljima koji imaju decu sa invaliditetom i smetnjama u razvoju pruža se pomoć u osnivanju lokalnog udruženja. Roditelji mogu učiti jedni od drugih.
- ▶ Gostujući predavači mogu razgovarati sa grupom i odgovarati na njihova pitanja. Grupa može vršiti pritisak na političare za dalju pomoć.
- ▶ Predstavnici grupa roditelja mogu se pozivati da postanu članovi upravnih odbora škola.

Primer

U osnovnoj školi u Durbanu, Južna Afrika, nastavnici koriste bake kao pomoć u razvoj sposobnosti čitanja kod dece. Bake su obučene da slušaju decu kako čitaju i da ih podstiču na interaktivnu komunikaciju sa tekstom. Dva puta nedeljno bake dolaze u školu i rade sa grupama dece na igralištu ili pod drvetom. To omogućava nastavnicima da slobodno rade sa decom koja imaju teškoće u učenju i kojima je potreban individualan rad sa nastavnikom.

Na koji drugi način škole mogu pomoći roditeljima da se angažuju u obrazovanju svoje dece?

■

■

Da li postoje još neke ideje koje biste mogli da isprobate sa roditeljima dece sa posebnim potrebama u vašoj školi?

■

■

Zdravstveno osoblje

U Jedinici 1 smo napomenuli da deca mogu biti takvog zdravstvenog stanja koje im ne dozvoljava da napreduju u školi. Škole moraju da neguju tesne veze sa zdravstvenim osobljem. Svaka zemlja ima mrežu zdravstvenih radnika u zajednici. U vašoj zajednici mogu postojati lekari i medicinske sestre koje možete pozvati ili mobilna zdravstvena klinika. Takođe možete imati specijaliste poput terapeuta.

Možda se u vašem okrugu sprovodi projekat rehabilitacije.

To znači angažovanje obučenih ljudi – bilo volontera ili zaposlenih zdravstvenih radnika – koji obavljaju kućne posete porodicama sa detetom ili odraslom osobom sa invaliditetom i smetnjama u razvoju. Oni obezbeđuju odgovarajuća pomagala, daju savete vezano za aktivnosti promovisanja oslanjanja na samog sebe i ostvarivanja prihoda, kao i pronalaženja načina za mobilisanje porodice i lokalne zajednice da pomognu toj osobi.

- ▶ Škole treba da vode listu zdravstvenih radnika i kako se mogu kontaktirati. Ta lista treba da se dâ svim nastavnicima.
- ▶ Škole treba da pozivaju ta lica u posetu da bi se upoznala sa direktorom i nastavnicima.
- ▶ Škole mogu ponuditi svoje prostorije ovim radnicima kao 'klinike'; na primer, da vrše zdravstvene preglede dece predškolskog uzrasta. Na taj način, roditelji i predškolska deca mogu se upoznati sa školom.
- ▶ U slučaju da nastavnici posumnjaju da deca imaju zdravstvene probleme, treba da ih upute na ove klinike.
- ▶ Zdravstveni radnici se mogu pozvati da govore na roditeljskim sastancima ili kursevima obuke za roditelje ili nastavnike. Takođe, nastavnici se mogu pozvati na kurseve obuke organizovane za zdravstvene radnike.
- ▶ Zdravstveni radnici koji su već angažovani u radu sa detetom i porodicom, kao što su radnici u rehabilitaciji zasnovanoj na zajednici, mogu se pozvati u školu. Oni mogu doprineti individualnim obrazovnim planovima za decu.
- ▶ Često, odgovarajuće osoblje nije dostupno. Školski upravni odbor treba da se obrati prosvetnim vlastima i lokalnim političarima da ukaže na to.
- ▶ Penzionisani zdravstveni radnici su možda voljni da ponude svoje usluge školi na dobrovoljnoj bazi. Oni mogu pomoći u proveri razvoja i skriningu invaliditeta i smetnji u razvoju.

Primer

U **Gvajani, Južna Amerika**, organizovan je Nacionalni program rehabilitacije zasnovan na zajednici, kao i umetničko takmičenje za sve škole u unutrašnjosti zemlje. Tema je bila *Zdravlje za sve*. Volonteri iz lokalnih programa rehabilitacije u zajednici posetili su škole i držali kratke predstave o opasnostima malarije, potrebi čiste vode za piće i važnosti vakcinacije. Održana je izložba umetničkih radova i dodeljene diplome na posebnoj priredbi kojoj su prisustvovali zvaničnici okruga, nastavnici i članovi porodice.

Na koji drugi način se škole mogu povezati sa zdravstvenim osobljem?

-
-

Da li postoje još neke ideje koje biste mogli isprobati s zdravstvenim osobljem u vašem okruženju?

-
-

Radnici u zajednici

Termin radnici u zajednici obuhvata čitav niz osoba: zaposlenih i volontera. Vlada i NVO angažuju najrazličitije radnike u zajednici sa različitim ulogama. Oni mogu raditi sa porodicama i pomagati im na mnogo načina. Oni mogu organizovati grupe za ostvarivanje prihoda za žene ili nezaposlenu omladinu. Ili mogu voditi inicijative za samopomoć, kao što je građenje projekata.

Dobrovoljne organizacije zavise od volontera. Oni mogu biti angažovani u sličnim aktivnostima kao zaposleni radnici u zajednici. Pored toga mogu biti lideri u omladinskim organizacijama ili u sportskim klubovima.

Škole treba da se povezuju sa zaposlenim radnicima u zajednici i volonterima u zajednici. Mnoge od sugestija date za zdravstvene radnike primenjuju se i na ove grupe. Na primer, može im se ponuditi korišćenje školskih zgrada i mesta na odgovarajućim kursivima obuke.

Evo nekih dodatnih ideja.

- ▶ Nekim porodicama se može pomoći u zadovoljavanju osnovnih dnevnih potreba i eventualno pružiti pomoć u otpočinjanju aktivnosti za ostvarivanje prihoda.
- ▶ Grupe iz zajednice mogu učiniti školske zgrade i toalete fizički pristupačnijim ljudima se invaliditetom i fizičkim smetnjama. Oni mogu praviti rampe i proširivati vrata da bi invalidska kolica mogla lakše da se koriste.

- ▶ Volonteri bi mogli da prave opremu za igru i nastavna pomagala.
- ▶ Omladinske organizacije i sportski klubovi bi mogli da podstiču angažovanje dece sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u vanškolskim aktivnostima.
- ▶ Volonteri mogu da se regrutuju za pomoć u učionicama.
- ▶ Treba pozivati reportere iz lokalnih javnih glasila na sve događaje koje škola organizuje sa radnicima u zajednici. To može podstaći mnoge ljude da postanu volonteri.

Primer

Odbor **Bangladeša za ruralni razvoj (BRAC)** je jedna od najvećih NVO u zemlji. Napori Odbora su fokusirani na olakšavanje siromaštva. Započeo je kao neformalan program za osnovne škole 1985. godine sa 22 pilot škole, a danas obuhvata preko 40.000 škola. Obezbeđuje školovanje za učenike koji su napustili državnu osnovnu školu. Po pohađanju kurseva BRAC, deca mogu da nastave svoje školovanje upisom u redovne osnovne škole na odgovarajućem nivou. Većina BRAC škola se nalazi u centru sela. Većina nastavnika se regrutuje na lokalnom nivou. Od njih se zahteva da su završili devetogodišnje školovanje i da su prošli kroz 15-dnevni kurs koji se dopunjava obukom u toku zapošljenja. Roditelji i nastavnici određuju vreme održavanja časova. Zajednica se angažuje na izboru mesta za školu i obezbeđivanju radne snage i materijala za izgradnju učionica.

Na koji drugi način se škole mogu povezati sa radnicima u zajednici?

■

■

Da li postoje još neke ideje koje biste mogli da isprobate sa radnicima u zajednici u vašem okruženju?

■

■

Organizacije osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju

Postoje dve vrste organizacija osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju. To su one koje uglavnom vode osobe bez invaliditeta za osobe sa invaliditetom. One često prikupljaju sredstva, daju donacije pojedincima i obezbeđuju usluge za decu i odrasle.

Drugi tip organizacije sastoji se od osoba sa invaliditetom. Ova udruženja vode osobe sa invaliditetom. Njihov cilj je pre da promovišu prava osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju nego da prikupljaju sredstva ili obezbeđuju usluge. Međutim, oni nude obuku i pomoć svojim članovima.

Roditelji dece sa različitim smetnjama u razvoju takođe prave svoja udruženja. Ova udruženja isto tako obezbeđuju informacije i savete svojim članovima preko sastanaka i publikacija. Oni mogu takođe organizovati usluge kao što je predškolsko ili stručno obrazovanje.

Sva ova različita udruženja obično se nalaze u glavnim gradovima.

Neka od njih imaju lokalne ogranke širom zemlje.

Ta udruženja obično okupljaju osobe sa određenom vrstom invaliditeta. U nekim zemljama su ustanovljene federacije organizacija osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju u cilju ostvarivanja jednakih prava, boljih usluga i edukacije zajednica kada je ta vrsta invaliditeta u pitanju.

Prednosti većeg kontakta između škole i organizacija osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju i udruženja roditelja takvih osoba su sledeće:

- ▶ Ova udruženja mogu dati nastavnicima savete i smernice kako da postupaju prema određenoj vrsti invaliditeta.
- ▶ Oni mogu obezbediti brošurice sa informacijama za roditelje. Mogu obezbediti posebnu opremu i uređaje da pomognu učenicima u školi i kod kuće.
- ▶ Članovi udruženja mogu biti na raspolaganju za obuku nastavnika i roditelja. Na primer, gluvi ljudi mogu učiti jezik znakova.
- ▶ Članovi mogu biti dragocen uzor kako živeti za mlade ljude sa invaliditetom i smetnjama u razvoju.
- ▶ Osobe koje su završile školovanje mogu se podstaći da se učlane u udruženja i pridruže kursevima obuke koje ta udruženja organizuju.
- ▶ Oni mogu biti voljni i sposobni da prikupe sredstva za škole bilo na lokalnom ili međunarodnom nivou.

Ideje za škole

- ▶ Vođenje liste organizacija osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju i udruženja roditelja i na lokalnom i međunarodnom nivou.

- ▶ Upućivanje poziva odraslim licima sa invaliditetom i smetnjama u razvoju da posete školu i susretnu se sa učenicima i nastavnicima.
- ▶ Ohrabrivanje formiranja grupa ljudi za samopomoć osoba sa invaliditetom na lokalnom nivou. Radnici u zajednici mogu pomoći u tome.
- ▶ Osnivanje udruženja roditelja takođe se može ohrabrivati radi pružanja uzajamne podrške i pomoći školama u planiranju izlaženja u susret potrebama dece.

Primer

Nenio, gluvi učenik, pohađao je lokalnu srednju školu u Svazilendu. U četvrtom razredu imao je teškoća u razumevanju nekih predmeta i njegovi nastavnici su se trudili da mu pomognu. On i njegovi roditelji otišli su da razgovaraju sa specijalnim koordinatorom u Ministarstvu prosvete. Uz pomoć nacionalnog udruženja gluvih, koordinator je organizovao radionicu za Nenija, njegove nastavnike i druge učenike. To je omogućilo učesnicima da bolje razumeju probleme gluvih i teškoće sa kojima se suočavaju učenici kao što je Nenio u običnoj školi. Radionica je takođe pokrila osnove znakovnog jezika i savete nastavnicima. Nastavnici su se osetili osnaženim a Nenio je nastavio školovanje i uspešno završio srednju školu. Sada želi da nastavi da studira na fakultetu. U međuvremenu je osvojio crni pojas u karateu i honorarno se bavio manekenstvom.

Na koji drugi način se škole mogu povezati sa organizacijama osoba sa invaliditetom i smetnjama u razvoju i udruženjima roditelja?

■

■

Da li postoje još neke ideje koje biste mogli isprobati u vašem okruženju?

■

■

Osobe za podršku u zajednici

Mladim ljudima sa posebnim potrebama može biti vrlo teško da pronađu svoje mesto u društvu. To se može pokazati posebno tačnim kada završe školovanje.

Oni koji završe školovanje najčešće su zabrinuti zbog sledećeg:

- ▶ Nemaju obezbeđen posao
- ▶ Imaju malo prijatelja i teško pronalaze partnera
- ▶ Nemaju sopstveni krov nad glavom

Da li škole mogu da urade bilo šta da ovi tinejdžeri sa posebnim potrebama prevaziđu ove brige? Širom sveta, odgovor bi bio “da”. Ali nastavnici moraju da potraže odgovore izvan škole i rade u partnerstvu sa onima koji mogu da pomognu mladim ljudima.

Kada oni koji završe školovanje mogu da se zaposle, postoji veća šansa da stiču prijatelje i dobiju sopstveni krov nad glavom.

Evo nekoliko načina na koji nastavnici to rade.

Stručni časovi Mnoge srednje škole su izradile praktičniji nastavni plan i program za svoje učenike sa posebnim potrebama. Ovi programi su koncentrisani pre na praktične nego intelektualne veštine. Učenici se uče da sami brinu o sebi: da peru veš i kuvaju. Oni takođe uče neke zanate – krojenje i šivenje, stolarski zanat su najčešći primer. Ovi zanati mogu biti relevantni za potrebe zajednice. Takođe se organizuje obuka u rukovanju novcem i interpersonalnim veštinama. Volonteri iz zajednice se regrutuju da pomognu u sprovođenju ovih programa.

Radno iskustvo Nastavnici pronalaze poslodavce koji preuzimaju ove mlade ljude i uče ih poslu tako da mogu da osele na sopstvenoj koži kako izgleda raditi. Oni nisu plaćeni, ali se od poslodavca očekuje da ih obučiti da obavljaju neki posao koji mogu da nauče. To pruža šansu mladima da se dokažu, ali i da nauče kako da se postave u novonastaloj situaciji.

Stručna obuka Osobe koje završe školovanje mogu da se upišu na kurseve da bi se obučili za posao. Ako ti centri nisu pre upisivali osobe sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, možda im je potrebna neka pomoć i podrška. Osobe koje tek što su završile školu mogu pohađati skraćene kurseve da bi se upoznali sa ljudima i predavačima.

Porodični biznis Roditelji se mogu podsticati da pomognu mladoj osobi da pokrene sopstveni biznis ili da pomogne u porodičnom biznisu. To može početi u adolescentskom dobu i može se povezati sa ranije navedenim nastavnim planom i programom vezano za sticanje veština potrebnih za život.

Dalje obrazovanje Šanse da se dobije posao povećavaju se sa daljim obrazovanjem. Mladi ljudi sa posebnim potrebama bi trebalo

Zapošljenje Mladi ljudi sa posebnim potrebama mogu tražiti posao na isti način kao i drugi mladi ljudi. Međutim, svi oni moraju da nauče veštine potrebne za obavljanje posla i da budu sposobni da obavljaju neki posao. Možda im treba obuka u popunjavanju obrazaca aplikacija, kao i ličnog predstavljanja na intervjuima za dobijanje posla.

Napomena Mladi ljudi moraju biti socijalno kompetentni ako žele da iskoriste ove mogućnosti. To obuhvata staranje o sebi, sposobnost komunikacije, korišćenje javnog prevoza i rukovanje novcem. Dakle, nastavni plan i program mora da obuhvati ove i druge funkcionalne veštine za svoje učenike tinejdžere sa posebnim potrebama.

Primer

U **Lusaki, Zambija**, mladi ljudi sa invaliditetom i smetnjama u razvoju upisuju se u redovne stručne programe obuke. To su jednogodišnji kursevi po mestu stanovanja u kojima mladi ljudi mogu isprobati niz radnih aktivnosti, kao što su tkanje, metalski radovi, šivenje i stočarstvo. Oni takođe stiču radno iskustvo kod lokalnih farmera i u lokalnim privrednim granama. Oni iz ruralnih oblasti takođe uživaju pomoć nastavnog osoblja u pokretanju sopstvenih projekata za ostvarivanje prihoda.

Šta čini vaša škola da pripremi mlade ljude sa posebnim potrebama da pronađu posao?

■

■

Ko bi vam mogao pomoći da to bolje uradite?

■

■

Kratak pregled Jedinice

Rad u partnerstvu nameće dodatne zahteve nastavnicima. Ali i nagrada je velika pošto stvarate veće mogućnosti za vaše učenike. Nastavnicima koji to rade, posao pričinjava mnogo veće zadovoljstvo. Na primer, nastavnici iz Tanzanije smatraju da škole koje saraduju sa lokalnim zajednicama i vlastima imaju bolji status, opremu i da su bezbednije.

- ▶ Nastavnici možda smatraju da nisu obučeni da rade na ovaj način. To je istina. Ali, mnogi su to naučili! Nastavnici sa iskustvom mogu voditi druge i pomagati im.
- ▶ Korist od ideja nabrojanih u ovoj jedinici imaće svi učeniciu školi. One ne postoje samo za učenike sa posebnim potrebama.
- ▶ Ovi pristupi redefinišu ulogu škole i nastavnika. Oni pred škole postavljaju različita očekivanja. Provera njihovog uspeha je jednostavna. Da li je njihov rezultat srećniji, ispunjeniji život učenika, i u školi i kad završe školovanje?

Povezivanje

U poslednjoj aktivnosti od vas se traži da razmislite o vezama koje vi kao nastavnik i vaša škola uspostavljate sa drugim grupama u zajednici. To se može najbolje uraditi zajedno sa nekim ili svim nastavnicima u vašoj školi. Odgovor na potrebe dece sa posebnim potrebama zahteva timski rad svih nas!

Pročitajte ponovo odgovore koje ste dali na pitanja postavljena u ovoj jedinici.

Kako je vaša škola povezana sa grupama navedenim u ovoj jedinici?

■

■

Po vašem mišljenju, od kakvog novog povezivanja biste imali koristi i vi i vaši učenici? Ako možete, poredajte ih po prioritetu, počevši od ljudi za koje smatrate da su najvažniji. Možete nastaviti da zapisujete ideje na koji način biste to mogli da uradite.

Pokušajte da uporedite vaše odgovore sa odgovorima vaših kolega u istoj školi.

Moram da se povežem sa

Kako bih to mogao/la da uradim

1.

2.

3.

4.

5.